

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський) рівень вищої освіти

Рівень вищої освіти

Стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками

Назва теми

Галузь знань - 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

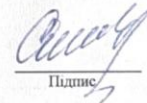
Спеціальність - 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр 241095

номер ІНП

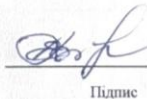
Виконала: здобувачка II курсу, групи ППмз-24-1

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: д. психол. н., професор

Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки
доктор психологічних наук, професор

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
Таїсія КОМАР

10 12 2025 р.

Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
 Кафедра психології та педагогіки
 Освітній рівень другий (магістерський)
 Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
 Спеціальність 053 «Психологія»
 Освітня програма освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

 Таїсія КОМАР

підпис

протокол № 5 від 12 грудня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Анна ГОРПИНИЧ

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками».

Керівник кваліфікаційної роботи: Євген ПОТАПЧУК, доктор психологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора університету від 25 серпня 2025 р. № 65

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 01 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: опитування за психодіагностичними методиками: Тест Томаса, «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О. С. Кочарян), «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман), Тест «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса; «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук)

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1 Теоретичні засади вивчення стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, висновки до розділу 1, розділ 2 Засади вивчення стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, висновки до розділу 2, висновки, список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень):
рисунки, таблиці.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 12 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 01 січня 2025 р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 03 березня 2025 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 вересня 2025 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 10 вересня 2025 р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 жовтня 2025 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 03 листопада 2025 р.	виконано
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 01 грудня 2025 р.	виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	<u>18</u> жовтня 2025 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	<u>20</u> грудня 2025 р.	виконано

Здобувач Анна ГОРПІНИЧ

Керівник роботи Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
 Євген ПОТАПЧУК
 Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками»

Здобувач Анна Горпинич

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Євген Потапчук

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна робота включає 68 сторінок, 10 таблиць, 10 рисунків, перелік джерел посилання складає 53 найменувань, ___ додатки.

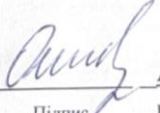
Ключові слова: батьки, діти, конфлікт, молоде подружжя, поведінка, сім'я, стратегії.

Об'єкт дослідження: відносини молодого подружжя з батьками.

Предмет дослідження: види стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками.

За результатами дослідження розроблено програму психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, яка складається з групових психологічних консультацій, з психокорекційних занять.

Одержані результати можуть бути використані в процесі підготовки фахівців у галузі психології, зокрема для формування навичок роботи з міжпоколінними конфліктами та подружніми стосунками.

Дипломник Анна Горпинич

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 1 грудня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТАХ З БАТЬКАМИ.....	7
1.1. Поняття конфлікту, його структура й динаміка.....	7
1.2. Типи і причини конфліктів молодого подружжя з батьками.....	13
1.3. Психологічні особливості молодого подружжя.....	19
1.4. Продуктивні й непродуктивні типи поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками.....	23
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТАХ З БАТЬКАМИ.....	29
2.1. Процедура, методи і вибірка дослідження.....	29
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	37
2.3. Розробка та апробація програми психологічної просвіти молодого подружжя щодо запобігання конфліктів з батьками.....	48
2.4. Обґрунтування практичних рекомендацій щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками.....	55
Висновки до розділу 2.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві відбуваються різноманітні трансформації, змінюються цінності, пріоритети. Також соціум зазнає значних деструктивних впливів у зв'язку з нестабільною економічною, соціальною ситуацією, дією воєнного стану тощо. Загальновідомо, що складовою суспільства є сім'я, на якій деструктивно позначаються усі негативні виклики. Особливо це стосується молодих сімей, які перебувають на етапі становлення, формування, які стикаються з першими кризовими явищами у шлюбі. В українському суспільстві традиційною є тенденція до наслідування образів батьків як еталону для побудови подружніх відносин чоловіків і жінок, що не завжди однозначно позитивно сприймається обома шлюбними партнерами. Або відбувається протилежна ситуація, коли молоде подружжя навпаки намагається максимально сепаруватися від батьківського впливу й їхніх моделей поведінки у шлюбі. В обох випадках є висока імовірність виникнення конфліктів між молодим подружжям і батьками. І не завжди молоді шлюбні партнери вдаються до продуктивних стратегій врегулювання конфліктних ситуацій, що у подальшому має вкрай негативний вплив і на стосунки з батьками обох подружніх партнерів і на взаємини між подружжям загалом.

З огляду на зазначене вище, актуалізується необхідність ґрунтовного аналізу стратегій поведінки молодих шлюбних партнерів у конфліктних ситуаціях з батьками. Ретельне вивчення цієї проблеми дасть змогу здійснювати ефективну превенцію й за необхідності корекцію взаємовідносин між молодими сім'ями і батьками.

Варто зазначити, що у сучасних наукових розвідках приділяється значна увага вивченню шлюбних взаємин. Більшість наукових розвідок присвячені дослідженню задоволеності шлюбом (С. Бондарчук, О. Емішянц, О. Тиркова, С. Мул, О. Шевчук), рольових очікувань партнерів у шлюбі

(О. Єфремова, В. Крамченкова, І. Мазурик, О. Сергієні, Н. Іваненко, Н. Чайкіна), впливу рольових очікувань партнерів у шлюбі на взаємини, міжособистісні комунікації та загалом на особистість (І. Козел, К. Березяк, Л. Рішко, М. Терещенко).

Проблема конфліктів у сімейному середовищі є об'єктом наукових пошуків таких учених, як: А. Бекецька, М. Іщенко, Г. Омельченко, А. Шведецька, М. Павлюк, Н. Архипенко. Вивченням питання стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях у сімейних взаєминах займалися Д. Бондарчук, Н. Проскурка, П. Кожанов. Загострення проблем у молодих сім'ях в умовах війни стало об'єктом наукового пошуку у дослідженнях Я. Клімбовської, О. Знобея. До причин і психологічних особливостей конфліктів у сімейному просторі зверталися О. Литвинчук, М. Лісіцька, Т. Белавіна. Дослідники О. Літвінова, А. Коломойчук, Д. Коломойчук зосередили увагу на глибокому вивченні психологічних особливостей стратегій поведінки в конфлікті між представниками різних поколінь в сім'ї.

Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, присвячених вивченню конфліктів у сімейному середовищі, психологічної специфіки конфліктів у молодих сім'ях, аналізу конструктивних і деструктивних стратегій поведінки особистості у конфліктогенних ситуацій, недостатньо розробленою залишається проблема глибокого вивчення поведінкових стратегій у межах взаємодії поколінь, зокрема між молодими шлюбними партнерами й батьківськими сім'ями, що й зумовило вибір вектора нашого наукового пошуку – «Стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками».

Мета роботи – визначити стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками.

Об'єкт дослідження – взаємини молодого подружжя з батьками.

Предмет дослідження – особливості поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками.

Завдання роботи:

здійснити теоретичний аналіз проблеми виникнення конфліктів молодого подружжя з батьками;

провести емпіричне дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками й проаналізувати його результати;

обґрунтувати програму психологічної просвіти молодого подружжя щодо запобігання конфліктів з батьками;

розробити практичні рекомендації щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками.

Методи дослідження:

теоретичні: теоретичний аналіз наукових праць, узагальнення, систематизація теоретичних відомостей із досліджуваної проблеми;

емпіричні: опитування за психодіагностичними методиками: Тест Томаса, «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О. Кочарян), «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л. Гозман), Тест «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса; «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук);

математико-статистичні: кількісний, якісний, кореляційний аналіз емпіричних даних.

Гіпотеза дослідження: у взаєминах молодого подружжя з батьками через непродуктивні стратегії поведінки часто виникають міжособистісні конфлікти. Психологічна просвіта молодого подружжя щодо стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях сприяє розширенню їхніх можливостей бути суб'єктом запобігання деструктивних конфліктів з батьками.

Експериментальна база дослідження. Дослідженням було охоплено 20 молодих подружніх пар, які є молодими сім'ями. Усього опитано 40 осіб (20 чоловіків і 20 жінок). Обробка результатів дослідження здійснювалася із допомогою табличного процесора Excel і SPSS.

Теоретичне значення наукової роботи полягає у розширенні теоретичних уявлень про сім'ю, шлюб, про взаємини молодого подружжя і їх стосунки з батьками.

Наукова новизна роботи у тому, що проведено ґрунтовне емпіричне дослідження стратегій поведінки молодих сімей у конфліктах з батьками, розроблено програму психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками.

Практичне значення результатів наукового пошуку полягає у можливостях використання його результатів для планування й реалізації психолого-корекційної роботи з молодими подружжями у контексті превенції й корекції конфліктних ситуацій з батьками.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження підготовлено наукову статтю «Стратегії поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками».

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, восьми підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТАХ З БАТЬКАМИ

1.1. Поняття конфлікту, його структура й динаміка

У наукових розвідках фіксується поліаспектний підхід до визначення поняття «конфлікт». Дослідниця О. Герман трактує конфлікт як складне психологічне явище, яке може набувати різних видів, форм, результатів і мати різну кількість учасників [14, с. 43-45]. Більшість дослідників тлумачать цей феномен як зіткнення протиріч, тобто різних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії. Базис конфлікту становить наявність певних суперечливих позицій суб'єктів взаємодії з певного приводу, протилежних цілей чи засобів їх досягнення у заданих умовах або розбіжностей в інтересах, бажаннях опонентів.

До структури конфлікту входять усі взаємозв'язки його елементів. Внутрішню структуру конфлікту відображають об'єктивні та особистісні елементи. Об'єктивними елементами конфлікту можна вважати об'єкт, тобто певну цінність щодо якої виникає зіткнення інтересів учасників конфлікту; учасники конфлікту (основні й другорядні); середовище конфлікту (мікро- й макрорівень, фізичне, суспільно-психологічне і соціальне середовище конфлікту). До особистісних елементів конфлікту відносять психологічні особливості поведінки, характеру, тип особистості, установки, неадекватні оцінки і сприйняття, манеру поведінки, етичні цінності [17].

Якщо за основу взяти міжособистісний конфлікт, то його суб'єктами є учасники, що відстоюють свої власні інтереси, прагнуть до досягнення своєї мети, а об'єктом міжособистісного конфлікту є те, на що претендують його учасники, тобто мета, до якої прагнуть суб'єкти конфлікту. Будь-який конфлікт розвивається у певному часовому діапазоні, характеризується

певною динамікою [15]. Динаміку конфлікту становлять його періоди й етапи: латентний період, прояв конфлікту, активний період, наслідки конфлікту.

Під час першого – латентного періоду конфлікту – зазвичай виникає об'єктивна проблемна ситуація, яка усвідомлюється суб'єктами взаємодії, реалізується намагання суб'єктів до розв'язання проблеми з допомогою неконфліктних способів. Якщо проблема не була розв'язана неконфліктним шляхом, то виникає відповідно передконфліктна ситуація й об'єктивна проблемна ситуація, яка власне і породжує сам конфлікт. Варто відмітити, що передконфліктна ситуація сприймається сторонами як наявність загрози безпеки їх інтересам, що провокує конфліктну поведінку.

У межах другого етапу – прояву конфлікту – відбувається усвідомлення суб'єктами конфлікту суперечливої ситуації й виражається готовність до початку конфліктної взаємодії, основними етапами якої є: інцидент; ескалація конфлікту; збалансована протидія; завершення конфлікту. Під час інциденту відбувається перше зіткнення між протилежними сторонами, проба силовими методами розв'язати проблему на свою користь. За наявності у сторін конфлікту достатньої кількості ресурсів для завершення протидії на користь одного з них, конфлікт вичерпується тільки інцидентом. У багатьох випадках конфлікт становлять низка ситуацій, у межах яких може змінюватися чи ускладнюватися первинна структура конфлікту, тобто відбуватися так звана ескалація конфлікту. Ця фаза містить чотири етапи: початок ескалації; силова дія; загострення пристрастей і кульмінація. На початку ескалації спостерігається різка інтенсифікація боротьби опонентів. Під час силової дії, яка не завжди є фізичною, учасники конфлікту намагаються через тиск і наполегливість трансформувати позицію опонента за умов, коли ніхто не готовий добровільно поступитися. Про загострення пристрастей свідчить збереження образу «іншого», але водночас фіксується факт незважання суб'єкта на думки, відчуття, становище цього «іншого». Під час кульмінації відбувається абсолютизація негативної оцінки

опонента і позитивної – себе. Також фіксується знецінення опонента, який стає абсолютним ворогом.

Під час збалансованої протидії спостерігається збереження протидії сторін й зниження інтенсивності боротьби, усвідомлення суб'єктами конфлікту недоцільності його пролонгування силовими діями, проте при цьому ще не розглядається варіант досягнення згоди. У межах завершення конфлікту відбувається перехід від конфліктної протидії до пошуку вирішення проблеми і припинення конфлікту з будь-яких причин. Основними формами завершення конфлікту є такі, як: вирішення, врегулювання, загасання, усунення або переростання в інший конфлікт.

На останньому – постконфліктному періоді конфлікту – фіксується два такі етапи: часткова і повна нормалізація відносин опонентів. За часткової нормалізації відносин наявні під час конфлікту негативні емоції не зникають, фіксуються переживання, осмислення своєї позиції, корекція самооцінок, рівнів домагання, ставлення до партнера, загострення відчуття провини за свої дії в конфлікті. Проте за повної нормалізації відносин стає можливою подальша конструктивна взаємодія між учасниками конфлікту за умов подолання негативних установок [14, с. 43-45].

У наукових дослідженнях О. Волошок пропонується поділ конфлікту на такі стадії, як: предметна ситуація (розвиток об'єктивних чинників виникнення конфліктної ситуації); конфліктна взаємодія (наявність динамічного інциденту з різною інтенсивністю його розвитку); розв'язання конфлікту (повне або ж часткове вирішення конфліктної ситуації) [12, с.125].

Ключовою ознакою конфлікту О. Садчікова називає наявність суперечностей між суб'єктами міжособистісної взаємодії, що супроводжується певними проявами протидії та негативними переживаннями [41, с. 119]. О. Абрамюк, Л. Дідковська поділяють конфлікти залежно від їх динаміки на актуальні (пов'язані виключно з поточною конфліктною ситуацією), прогресуючі (характеризуються постійним розширенням суперечностей, збільшенням проблемних зон та підвищенням інтенсивності

конфліктної взаємодії), звичні (можуть виникати з будь-якого приводу й базуватися на наявності глибоких, але неусвідомлених їх учасниками суперечностях) [1, с. 103].

Конфлікт може виконувати конструктивні й деструктивні функції. Дослідники Л. Березовська, О. Юрков поділяють думку інших науковців про виокремлення таких функцій конфлікту: конструктивних (регулятивно-розвивальна, інформаційно-об'єднувальна, функція об'єднання і структуризації, стимулювання активності й особистісного зростання, психотерапевтична, полегшувальна, діагностична, пояснювальна) та деструктивних (формування стереотипів, погіршення психологічної атмосфери й руйнація міжособистісних відносин, формування неадекватних проявів психологічного захисту особистості, зростання конфронтації) [3, с.14].

У дослідженнях Б. Бортуна подається класифікація й характеристика рівнів конфліктності: деструктивного, конформного, конструктивного. Зокрема зазначається, що деструктивний рівень конфліктності характеризується відсутністю уявлень про ефективні способи подолання проблем, супроводжується актуалізацією негативних почуттів, небажанням враховувати інтереси іншої сторони, домовлятися, домінуванням психічного тиску на людину, відсутністю прагнення до розв'язання суперечностей. Для конформного рівня конфліктності характерні наявність відповідних знань про конфлікти, проте вони не використовуються для аналізу конфліктної ситуації й прогнозування її розвитку. Особистості з конформною конфліктністю є емоційно нестабільними й неупевненими у власних можливостях у врегулюванні конфлікту. Вони також характеризуються зниженням власних прагнень і прийняття позиції опонента, відсутністю активних дій залагодження конфлікту. Для конструктивного рівня конфліктності притаманні здатність до аналізу конфліктної ситуації, упевненість у пошуку консенсусу, здатність до оптимальної організації власної поведінки у конфліктній ситуації [5, с. 34, 36].

Б. Бортун також вказує на залежність поведінкових стратегій особистості у конфліктній ситуації від рівня її конфліктологічної культури, тобто системи екзистенційно-гуманістичних цінностей, культури мислення, почуттів, комунікації, поведінки [5, с. 34, 36]. Про сформованість в особистості навичок конструктивної поведінки у конфліктній ситуації свідчать здатність до аналізу власних дій у конфлікті зі збереженням при цьому емоційної стабільності, вміння зберігати межі особистісного простору кожного учасника конфлікту, вираженість, раціональність у висловлюваннях, конкретність у обговоренні, варіативність, орієнтованість на проблему, спрямованість на опонента, дотримання етики спілкування, розуміння власних почуттів та потреб. Науковці І. Власенко й В. Кутішенко до основних характеристик особистості, здатної до вибору й реалізації конструктивних поведінкових стратегій у конфлікті, відносить вміння регулювати власні емоції, розуміння себе, здатність до коригування власних дій [9, с.140, 141, 144].

Найпоширенішим типом конфлікту є міжособистісний, тобто наявність певних суперечностей між людьми, детермінована несумісністю їх поглядів, інтересів, цілей і потреб [43, с. 229–234]. Варто відмітити, що під час міжособистісного конфлікту його учасники емоційно переживають ситуацію протистояння, вважають її психологічно значущою для них проблемою. Виникнення міжособистісних конфліктів, як правило, детермінується неправильним суб'єктивним трактуванням об'єктивно наявних умов чи обставин; різними психологічними обставинами. У межах міжособистісного конфлікту відбувається своєрідне тестування характерів, темпераментів, здібностей, інтелекту, емоційно-вольової сфери та інших індивідуально-психологічних особливостей. Міжособистісні конфлікти характеризуються високим емоційним напруженням сторін взаємодії, зачіпають інтереси дотичних до опонентів осіб. До основних причин виникнення міжособистісних конфліктів О. Васильченко відносить такі, як: суперечності у системі цінностей, цілей, мотивів, ролей певних особистостей;

наявність протидії між особистостями з різними соціальним статусом, рівнем домагань; переважання негативних емоцій і почуттів у комунікації між людьми; відмінність у міркуваннях опонентів щодо певної ситуації; суб'єктивна схильність до конфліктів, яка притаманна особистостям із неадекватним рівнем самооцінки, прагненням до домінування, консерватизмом мислення, критицизмом, тривожністю, агресивністю, упертістю, дратівливістю, образливістю [7, с. 221–228].

Окрім міжособистісного, серед типів конфліктів виділяють внутрішньоособистісні конфлікти, які полягають у зіткненні різних особистісних утворень у результаті загострення суперечностей, що мають певний особистісний сенс і відображають суперечливість зв'язків особистості з навколишнім середовищем [8]. Такий конфлікт відображає суперечності у ціннісно-мотиваційній сфері особистості, які можуть бути виражені у конфлікті неприйняття ролі; розчинення в ролі, злиття з нею; через внутрішнє зіткнення різних ролей [30]. Внутрішньоособистісні конфлікти, як переконливо доводить І. Власенко, можуть мати як конструктивний (сприяти особистісному розвитку), так і руйнівний (стримувати можливості особистісного зростання) впливи на особистість [8, с. 61].

Отже, конфліктом називають зіткнення протиріч, тобто різних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії. В основі конфлікту лежать суперечливі позиції суб'єктів взаємодії з певного приводу, протилежних цілей чи засобів їх досягнення у заданих умовах або розбіжностей в інтересах, бажаннях опонентів. Структуру конфлікту складають об'єктивні (об'єкт, учасники, середовище) та особистісні (психологічні особливості поведінки, характеру, тип особистості, установки, неадекватні оцінки і сприйняття, манеру поведінки, етичні цінності) компоненти. Динаміка конфлікту представлена періодами (латентний період, прояв конфлікту, активний період, наслідки конфлікту) і стадіями (предметна ситуація, конфліктна взаємодія, розв'язання конфлікту). Розрізняють

внутрішньоособистісні й міжособистісні конфлікти, серед останніх значне місце займають сімейні конфлікти, зокрема між подружніми партнерами, батьками і дітьми, між молодим подружжям і батьками.

1.2. Типи і причини конфліктів молодого подружжя з батьками

Конфлікти класифікують на різні типи. Суттєве місце у типології конфліктів займає сімейний конфлікт, сутність якого дослідниця І. Ушакова визначає як «усвідомлене зіткнення членів сім'ї на основі їхніх протилежних, несумісних потреб, інтересів, цілей, типів поведінки, відносин, установок, які мають істотну значущість для особистості і груп» [47, с. 56-59].

Сімейні конфлікти є найбільш поширеними і передбачають певну протидію між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів [7, с. 221–228.]. До основних особливостей сімейних конфліктів відносять їх базованість на міжособистісних взаєминах, зумовленість чинниками мікро- або макросередовища сім'ї, наявність класичної динаміки (виникнення й усвідомлення конфліктної ситуації, протидія – інцидент, ескалація, кульмінація, завершення конфлікту, постконфліктна ситуація); підвищена емоційність й швидкість перебігу, наявність докорів, звинувачень, скандалів, порушень комунікації; наявність різних способів розв'язання сімейного конфлікту (примирення, досягнення згоди, «притирання» стосунків на основі взаємних поступок, розлучення); наявність наслідків різної важкості для усього сімейного середовища [16, с. 60–64].

І. Дідук до найважливіших причин конфліктів у подружжі відносить обмеження одним із подружжя свободи, активності, дій, самовираження; прояви негативної поведінки, неспівпадання інтересів, прагнень; жорсткий

тип взаємовідносин; важкі матеріальні проблеми, наявність авторитарного втручання й впливу родичів подружжя тощо. Основними сімейними конфліктами є подружні, між батьками і дітьми, між подружжям і їх родичами [16, с. 60–64]. Конфлікти у сімейному середовищі можуть бути викликані порушеннями взаємодії в шлюбі: суперництво (наявність постійних сварок, сутичок між шлюбними партнерами), псевдоспівробітництво (прояви перебільшеної турботи про партнера), ізоляція (прояви емоційної відокремленості подружніх партнерів і базованість шлюбу на інших вигодах спільного існування) [16, с. 60–64].

I. Ушакова вказує на детермінованість конфліктів соціальними чинниками і індивідуальними рисами особистості, їх зв'язок із емоційними афектами, пізнавальними стереотипами у плані інтерпретації конфліктної ситуації, з гнучким підходом особистості до пошуку й вибору шляхів конфліктної поведінки. До основних особливостей сімейних конфліктів I. Ушакова відносить наявність широкого кола причин їх виникнення, приналежність цих причин до мікро- і макрорівнів, тобто зумовленість соціальним впливом на сімейне середовище та внутрішньосімейними чинниками; стадійність конфліктного процесу, що охоплює виникнення, усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації, перехід до конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту; висока імовірність важких соціальних наслідків сімейних конфліктів [47, с. 56-59]. До основних типів сімейних конфліктів належить справжній, випадковий, зсунутий, неправильно приписаний, прихований, помилковий (рис. 1.1).

Справжній конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • наявність об'єктивної форми вираження і адекватного сприйняття конфлікту подружжям
Випадковий конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • підлягає легкому розв'язанню, але не завжди ця легкість усвідомлена суб'єктами конфлікту
Зсунутий конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • наявність прихованих об'єктів чи причин у наявній конфліктній ситуації
Неправильно приписаний конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • виникнення конфлікту на основі наданих, але вже забутих одним із подружжя розпоряджень
Прихований конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • наявність об'єктивних, але неусвідомлених подружніми партнерами суперечностей
Помилковий конфлікт	<ul style="list-style-type: none"> • наявний тільки у сприйнятті подружжя без об'єктивного підґрунтя

*Рис. 1.1. Основні типи сімейних конфліктів
(узагальнено автором на основі [47, с. 56-59])*

Конфлікти у сімейному середовищі також класифікують за іншими ознаками, зокрема за джерелом виникнення (ціннісні, позиційні, сексуальні, емоційні, побутові); за наявністю незадоволених потреб подружжя (у власній цінності чи значущості, сексуальних, емоційних, залежна поведінка, фінансові та побутові суперечності, нереалізована потреба у взаємодопомозі, взаємопідтримці, у співпраці, проведення дозвілля); за ступенем небезпеки для сімейного середовища (безпечні, небезпечні, особливо небезпечні); за поведінкою конфлікуючих сторін (відкриті, приховані) [47, с. 56-59].

До основних причин виникнення конфліктних ситуацій у сімейному середовищі відносять обмеження волі та активності одного із подружжя, прояви поведінкових девіацій, незадоволеність або обмеженість задоволення потреб, прояви авторитарного типу відносин, наявність сексуальної дисгармонійності, втручання родичів у сімейні стосунки [47, с. 56-59].

Науковці І. Трубавіна, О. Чередниченко відмічають вплив на модель життя молоді сім'ї батьківських сімей, причому цей вплив може по-різному виражатися й мати різні наслідки, тобто призводити як до стабілізації подружніх відносин, так і до їх розпаду [46, с. 166].

Аналізуючи подружні конфлікти, дослідники О. Абрамюк, Л. Дідковська, визначають поняття стратегії поведінки у конфлікті як орієнтацію особистості або групи стосовно конфліктної ситуації, схильність до певних форм поведінки під час конфлікту. До стилів поведінки особистості у конфліктних ситуаціях відносять силовий (суперництво або боротьби), який полягає у нав'язуванні іншій стороні власної волі різними методами [1, с.103]; уникнення конфлікту, що використовується за наявності недостатнього ресурсу для ведення конфліктної боротьби й передбачає відмову однією зі сторін конфлікту від досягнення власних цілей [31, с.12]; компромісний стиль, що полягає у наданні опонентами взаємних поступок [1, с.99], стиль співпраці, що виражається у пошуку опонентами рішення, яке максимально задовольнятиме запити усіх сторін; стиль підтримки мирного співіснування, який передбачає утримання суб'єктами конфліктної взаємодії своїх позицій без ескалації конфлікту; стиль формування індиферентності, що полягає у зниженні емоційного напруження через нейтралізацію значимості конфліктної ситуації [36, с. 405-408].

Зважаючи на глибину сімейних конфліктів, важливо здійснювати їх превенцію. До основних засобів превенції конфліктів дослідники Р. Немой, І. Загурська відносять формування культури сімейних відносин і міжособистісної комунікації, дотримання повноправності взаємин, формування сімейних традицій, взаємодопомоги, взаємної відповідальності, довіри та поваги [33, с. 81]. Науковиці Т. Гера й М. Гретченко наголошують на провідній ролі батьків у закладенні базових подружніх цінностей шлюбних партнерів [13, с. 185]. Р. Федоренко до компонентів сімейного конфлікту відносить зміст конфліктної ситуації, соціальні умови її виникнення, учасники конфлікту та їхня поведінка, результат конфлікту [50,

с.18]. Дослідники Л. Котлова, І. Саух у структурі конфлікту узагальнюють наявність таких складових, як: актуальні суперечності, емоційні характеристики, поведінкові ознаки, об'єкти й суб'єкти суперечки; умови, масштаб конфлікту; поведінкові стратегії суб'єктів; завершення конфлікту та наслідки його розв'язання [22, с.225].

Загалом, дослідники М. Павлюк й Н. Архипенко вказують на залежність подружніх конфліктів від психологічних особливостей суб'єктів конфлікту, причин виникнення конфлікту, специфіки конфліктної ситуації, особливостей конфліктної взаємодії, умов виникнення, перебігу і завершення конфлікту [35, с. 209-226]. Варто відмітити, що конфліктність у молодих сім'ях зросла у період воєнного стану, коли виникли додаткові проблеми, пов'язані з матеріальним добробутом, з'явилася нестабільність життєвих планів, зросла кількість дистантних сімей. Окрім того, на зростання конфліктогенності у молодих подружжях впливає, як переконливо доводять А. Бекецька й Г. Омельченко, перенесення молодими подружніми партнерами конфліктів через розбіжності у правилах сімейної поведінки з батьківських сімей [2, с. 9, 10].

У цілому, для молодого подружжя, яке нещодавно створило сім'ю і не має ще твердих цільових установок, взаємовідносини з батьками є суттєвими, особливо, якщо вони конфліктні. Конфлікти на цьому ґрунті можуть зумовлюватися невиправданим наслідуванням молодими шлюбними партнерами поведінкових моделей батьків або ж наявністю різнопланової залежності молодих подружніх партнерів від батьківських сімей, традиційною для українського соціуму схильністю батьків до втручання у проблеми сучасних молодих сімей, неповною сепарацією батьків і їхніх дорослих дітей, незадоволеністю батьків особистим вибором своєї дитини, невідповідністю бачень батьків і дитини щодо вибору подружніх партнерів. Згадані вище причини конфліктів ініціюються батьками, але у низці випадків дорослі діти, молоді подружні партнери самостійно ініціюють конфлікти з батьківськими сім'ями. Причинами цього може бути невміння й небажання

сина чи доньки презентувати обраного ним чи нею подружнього партнера своїм батькам, невміння досягати консенсусу зятя / невістки з батьками партнера, нездатність або небажання дорослих дітей сепаруватися від батьківських сімей тощо [39; 40].

До причин виникнення конфліктів між молодими й батьківськими сім'ями можна віднести різні ціннісні орієнтації подружжя, запозичені з батьківських сімей; емоційна незрілість подружніх партнерів, надмірна емоційна залежність їх від батьків, невміння чи нездатність самостійного розв'язання сімейних проблем, боротьба за верховенство у сім'ї [25, с. 157]. Проте конфлікти молодих шлюбних партнерів з батьками найчастіше пов'язані з початковим етапом формування шлюбного союзу, тобто безпосередньо із закладенням передумов подальших взаємин між молодими й батьківськими сім'ями [52, с. 296].

На основі зазначеного вище можна підсумувати такі причини виникнення конфліктів між молодими сім'ями й батьками: небажання сторін взаємодії до пошуку спільної мови й моделей продуктивної комунікації, нездатність і небажання дітей відокремлюватися від батьківської сім'ї, небажання батьків відпускати дорослу дитину у самостійне життя, невизнання батьками факту створення нової сім'ї, неспроможність дорослих дітей до презентації подружнього партнера, небажання батьків приймати невістку чи зятя у свою родину, незадоволеність батьків особистим вибором їхніми дітьми подружніх партнерів, відмінності у цінностях, досвіді в батьків і дітей, психологічна незрілість суб'єктів взаємодії. Основними типами сімейних конфліктів є: справжній, випадковий, зсунутий, неправильно приписаний, прихований, помилковий.

1.3. Психологічні особливості молодого подружжя

Молодим подружжям прийнято називати малу соціальну групу, яка є заснованою на кровноспоріднених зв'язках і специфічних сімейних цінностях, членами якої є особи репродуктивного віку (до 35 років), які проживають разом з моменту фактичного утворення шлюбу упродовж 1-3 років. У цей період перед молодими шлюбними партнерами часто постає низка матеріально-економічних, житлово-побутових та інтимно-особистісних проблем, які можуть ще більше поглиблюватися за наявності таких додаткових для молодого подружжя викликів, як: невизначеність майбутнього, фінансова нестабільність, невідповідність до сімейного життя та виживання в нових умовах тощо. Науковці В. Волошина, В. Вінс, Ю. Кашпур до основних проблем сучасних молодих сімей відносять матеріально-побутові (залежність від батьків через фінансову нестабільність), житлові (небажання молодих подружніх партнерів спільно проживати з батьками), проблеми з працевлаштуванням, психологічні й медичні проблеми [11, с. 68, 69].

Окрім того, молоді подружжя стикаються з проблемами сумісного проживання, взаємної адаптації, розбіжністю уявлень чоловіка і дружини щодо професійної кар'єри, розбіжностями у ціннісних орієнтаціях, з невмінням розв'язувати конфлікти [11, с. 68, 69].

На становлення молодих сімей впливає їх типологія. Зокрема, дослідницею І. Ушаковою виокремлено такі типи молодих сімей, як: традиційна (зорієнтована виключно на сімейні цінності), зорієнтована на розвиток особистості (збереження соціально-рольової рівноваги, висока імовірність залучення батьківської допомоги); зорієнтована на розваги (наявність спільних друзів, зорієнтованість на бездітність або малодітність). Згадана вище науковиця також виділяє декілька стадій розвитку молоді сім'ї: стадія монади (самостійне проживання хлопця чи дівчини від батьків); стадія діади – пошук компромісу (встановлення молодими людьми правил

спільного життя й адаптація до нових соціальних ролей); стадія тріади (народження дітей). Окрім цих стадій, виокремлюють ще й етапи розвитку молоді сім'ї: етап взаємного інтересу (знайомство, поява взаємної симпатії, інтересу), етап проби (перехід до постійних міжособистісних відносин); етап суспільних відносин (демонстрація відносин оточенню); етап цивільного шлюбу (продовження відносин у межах економічної й територіальної незалежності); етап офіційного, зареєстрованого шлюбу (юридичне оформлення сімейного статусу пари) [47, с. 52-55].

Проте молоді подружжя не завжди є гармонійними, а часто бувають конфліктними. Залежно від частоти, глибини і гостроти конфліктів виділяють кризові, конфліктні, проблемні і невротичні молоді подружжя. Кризові сім'ї характеризуються наявністю гострих протистоянь між подружніми партнерами, що часто призводять до їх розпаду. Конфліктним сім'ям притаманне систематичне зіткнення протилежних інтересів, внаслідок чого виникають сильні і тривалі негативні емоційні стани. Проблемним сім'ям притаманне тривале існування труднощів, які провокують конфліктні ситуації (відсутність житла, тривала хвороба, відсутність засобів на утримання). Невротичні сім'ї стикаються з нагромадженням впливу психічно логічних проблем, які провокують прояви високого рівня тривожності, розлади сну, нестабільність емоційного стану, агресію [47, с. 52-55].

У молодих подружніх парах конфлікти виникають через неспівпадання поглядів на життя, нереалізовані очікування, подружню невірність, зневагу, побутові розбіжності, матеріальні проблеми, зневагу з боку батьків, незадоволеність сексуальних потреб одного або обох партнерів подружжя, відсутність позитивного емоційного середовища, наявність поведінкових девіацій, фінансові розбіжності тощо [47, с. 52-55].

Гармонійність чи дисгармонійність стосунків у молодих сім'ях залежить від спрямованості особистості, її ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе, від сформованості у подружніх партнерів системи цінностей, від узгодження функціонально-рольових

очікувань чоловіка та дружини [6, с.39, 40]. Як переконливо доводить А. Бунас, для молодого подружжя базисом для формування ціннісних орієнтацій виступає батьківська сім'я, адже саме батьки є значущими особистостями для молодих людей. Але при цьому варто відмітити, що молоді подружжя часто вдаються до аналізу, перегляду сформованих у батьківському середовищі цінностей, ролей, на основі чого проводять вибір тих аспектів, які підходять для своєї нової сім'ї, визначають соціальну, особисту цінність і значимість, співвідносять із особистими переконаннями та установками і тільки після цього приймають або відкидають цю систему цінностей. Загалом, сімейні цінності є позитивними і негативними. Учені виділяють три групи таких цінностей: цінності, пов'язані з подружжям; цінності, пов'язані з батьківством; цінності, пов'язані зі спорідненістю [6, с.43, 46].

Вивчаючи уявлення молоді про чинники щасливого подружнього життя, дослідниця В. Фомічова констатує переважання серед молодих пар тенденцій до зростання індивідуальних потреб в ієрархії життєвих цінностей подружжя; збільшення цінності партнерських стосунків у шлюбі; втрачання відмінностей чоловічих і жіночих ролей в сім'ї; ослаблення родинних зв'язків [51, с. 91]. Окрім того, психологічна стабільність молодого подружжя залежить від сформованості у подружніх партнерів уявлень про життя у шлюбі, про стосунки з батьками. Зокрема, простежується чіткий вплив на розподіл ролей у сім'ї, що базується часто на образі батьківських сімей.

Емпіричними розвідками також доведено, що основою для побудови шлюбно-сімейних відносин у молоді є почуття любові, емоційна прив'язаність, продовження роду. Будуючи молоду сім'ю, шлюбні партнери часто вдаються до трансляції та копіювання батьківської моделі поведінки у повних родин та компенсації (заміщення однієї з ролей батьків у неповних родин) [18, с. 10]. Більше того, збереження хороших відносин між молодим подружжям і батьками сприяє поліпшенню соціального життя, захисту молоді сім'ї від емоційних потрясінь [53, с. 253].

Науковиця Н. Тавровецька поділяє молоді сім'ї на традиційні, егалітарні і проміжні. Традиційним сім'ям притаманний класичний розподіл обов'язків на чоловічі й жіночі, в егалітарній здійснюється спільний поділ сімейних ролей без розмежування їх на чоловічі і жіночі. В сім'ях проміжного типу не має вираженого розподілу внутрішньосімейних ролей. Згадана вище дослідниця також констатує наявність таких негативних тенденцій у молодих сім'ях, як: неготовність брати на себе відповідальність за долю іншої людини, зміцнювати подружній союз, брати на себе батьківські обов'язки, неузгодженість сімейних цінностей у сфері батьківського виховання дітей тощо. Н. Тавровецька у ході емпіричних досліджень приходять до висновку про залежність уявлень сучасної молоді про сімейні ролі від її батьків [45, с. 94, 95].

Дослідники також наголошують на важливості емоційної підтримки та психологічного захисту членів сім'ї в умовах війни, тривалий стресовий вплив якої на особистість ускладнює здатність до гармонії у стосунках, продуктивної взаємодії шлюбних партнерів. У наукових розвідках Ю. Косар й І. Рашковської констатується проблема стосунків молодого подружжя з батьками, яка може виражатися у незгоді батьків на шлюб, матеріальній, психологічній або емоційній залежності молодого подружжя від батьків, у незгоді батьків надати автономність молодим подружнім партнерам [21].

У межах аналізу конфліктогенності сімейного життя, дослідниці В. Крамченкова, Н. Чепелева, Н. Крамченкова констатують, що для молодого подружжя найбільш відкритими зонами суперечностей є питання, пов'язані з вихованням дітей, ситуації, у яких проявляється розбіжність у нормах і моделях поведінки. Водночас латентний (прихований) конфліктний потенціал мають взаємини з родичами та друзями, що відображає складнощі адаптаційного періоду у молодій сім'ї [23, с. 51].

Отже, до основних особливостей молодих сімей можна віднести формування спільних життєвих орієнтирів і пристосування до нових соціальних ролей, подолання суперечностей у вихованні, ціннісних системах,

уявленнях про сімейні обов'язки та моделі поведінки; підвищена конфліктогенність через невизначеність майбутнього, матеріальна нестабільність, залежність від батьків, співвіднесення системи ціннісних орієнтацій подружніх партнерів.

1.4. Продуктивні й непродуктивні типи поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками

Одним із поширених конфліктів у подружньому житті є саме конфлікти молодих сімей з батьками. Обидві сторони конфліктів можуть вдаватися до використання як продуктивних, так і непродуктивних типів поведінки. У контексті нашого дослідження можна цілком погодитися із науковою позицією П. Кожанова, який наголошує на впливі обраних молодим подружжям і батьками моделей поведінки у конфліктній ситуації на перебіг конфлікту в цілому та його наслідки. Причому вибір поведінкових стратегій у конфліктній ситуації зумовлений індивідуальними, соціальними, емоційними і культурними чинниками [20, с. 204-214].

Загалом, виокремлюють такі стратегії поведінки особистості в конфлікті: уникання – відхід від проблеми або відкладання її розв'язання; компроміс – взаємні поступки сторін для досягнення угоди; конкуренція – відстоювання власних інтересів за рахунок іншої сторони; співпраця – спільний пошук взаємовигідного рішення; пристосування – поступки задля збереження стосунків чи уникнення ескалації [20, с. 204-214].

Під час співпраці у конфліктній ситуації молодого подружжя з батьками здійснюється пошук компромісних рішень разом із батьками з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. У межах компромісу мають місце поступки обох сторін конфлікту (молодого подружжя і батьків) задля збереження гармонійних стосунків. Під час пристосування молодим

подружжям приймаються правила та очікування батьків задля уникнення суперечок у найближчій перспективі. Уникаюча поведінка виражається в ігноруванні проблеми або відмові від обговорення конфліктних питань. За типом поведінки суперництво сторони відстоюють власні позиції. Дослідники вказують на залежність вибору типів поведінки молодого подружжя у конфліктних ситуаціях від рівня автономії молодого подружжя, його психологічної зрілості, стилю комунікації подружніх партнерів, від сімейних традицій і культурних норм, від сформованості емоційного інтелекту у подружжя [4, с. 93, 94], від рівня самооцінки, адже особистість з високим її рівнем вибирає співпрацю, із завищеним – суперництво, з адекватним – співпрацю, компроміс, уникнення [29, с. 91].

Типи поведінки особистості у конфліктній ситуації можна розмежувати на конструктивні й деструктивні. Конструктивними типами поведінки особистості у конфлікті є вирішення проблем, пошук соціальної підтримки, а деструктивними – уникання [34, с. 257, 258]. Дослідженнями підтверджено, що батьки як представники старшого покоління найчастіше у конфлікті з молодим подружжям обирають стратегії пристосування, компромісу та уникання [26, с. 141].

Учені відмічають, що вплив батьків, зокрема їхня незгода з вибором їхніми дітьми шлюбного партнера має суттєвий вплив на взаємовідносини у молодому подружжі. Висловлення чи демонстрація батьками молодих сімей незгоди щодо вибору партнерів у шлюбі часто зумовлено намаганням батьків зробити шлюб їхніх дорослих дітей більш вдалим, обдуманим, стабільним, що посилюється залежно від рівня залежності молодих сімей від їх батьків. Особливо це помітно, коли така залежність є психологічною, яка спонукає молодих подружніх партнерів до врахування установок батьків, а не власного бачення щодо створення молодих і незалежних сімей. Суттєвий вплив має також матеріальна й емоційна залежність багатьох молодих сімей від батьків, коли першим не вистачає самостійності, відповідальності, автономії,

зрілості, досвіду застосування спільних рішень, взаєморозуміння тощо [49, с. 77-79].

Окрім зазначеного вище, варто відмітити, що для молодих сімей їхній шлюбний партнер може ставати об'єктом перенесення почуттів до батька або матері, що провокує рестарт конфліктних ситуацій із дитинства. Особливо це помітно за наявності неусвідомленого бажання відтворити травмуючі стосунки з періоду дитинства [28, с. 27].

Групою дослідників Л. Коробкою, В. Васютинським і В. Вінковим виокремлено два основні типи розв'язання конфлікту – адаптивний і паліативний. За адаптивного способу розв'язання конфлікту відбувається зміна конфліктних стосунків і реальне розв'язання конфліктної ситуації. За цього способу використовуються такі типи долальної поведінки, як: пошук інформації, поетапне розв'язання, переосмислення, звернення по допомогу. Під час паліативного способу розв'язання конфліктів спостерігається тенденція до обмеження його емоційних і нервових наслідків. Для цього використовуються такі типи поведінки, як: пряме вираження почуттів, розрядка, сублімація, фантазія, гумор, стримування, дистанціювання. Згадані вище науковці також вказують на зумовленість вибору типів поведінки у конфліктній ситуації особистісними ресурсами, рівнем емпатії, самоконтролю, афіліації [44, с.170, 175].

Л. Коробка, В.Васютинський, В. Вінков розглядають такі типи поведінки молодих сімей у конфліктних ситуаціях із батьками, як: повна сепарація, часткова взаємодія, конфронтація, пристосування, домінування, прийняття різноманітності позицій. За повної сепарації відбувається повний розрив стосунків між суб'єктами конфлікту, що часто має негативний вплив на особистість вцілому, адже молоді люди, які вдалися до такого типу поведінки, можуть відчувати невдоволення собою, оточенням, проявляти надмірну емоційність чи агресивність, відчувати потребу в пошуку однодумців в інших спільнотах і єднання з ними [44, с.170, 175].

За умов часткової взаємодії конфліктуючі сторони зберігають комунікацію тільки в межах чітко означених тем, що робить стосунки більш комфортними і менш стресовими. Під час конфронтації відбувається відверте протистояння двох чи більше протилежних позицій, що супроводжується комунікативними деструкціями, негативними емоціями, призводить до перманентної напруженості в стосунках, зростання конфліктності, до розриву стосунків чи зменшення їх частоти. Пристосування передбачає приховування власної позиції і зовнішнє прийняття іншої, заради збереження злагоди, тобто спостерігається домінантність іншої позиції без відмови від власної. Такий підхід дає змогу зберегти мирні, спокійні взаємини між молодим подружжям і батьками. Під час домінування відбувається визнання власної позиції як основної, а поглядів інших – другорядними, що практично нівелює значущі контакти, створює антагоністичні полюси. У підсумку такий тип поведінки провокує часті конфлікти, напружену атмосферу, зростання незадоволення. Типу поведінки прийняття різноманітності позицій притаманне визнання власної позиції основною, але при цьому зберігається можливість наявності безлічі інших думок і позицій. Такий підхід засвідчує факт проживання учасниками конфлікту образ і почуття провини [44, с.170, 175].

Отже, найбільш поширеними є три підходи до визначення типів поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками. За першим виокремлюють уникання, компроміс, конкуренцію, співпрацю, пристосування; за другим – пошук інформації, поетапне розв'язання, переосмислення, звернення по допомогу, пряме вираження почуттів, розрядку, сублімацію, фантазію, гумор, стримування, дистанціювання; за третім – повну сепарацію, часткову взаємодію, конфронтацію, пристосування, домінування, прийняття різноманітності позицій. Вибір тих чи інших типів поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками зумовлений рівнем емоційної, психологічної, матеріальної залежності від

батьків, системою цінностей, рівнем емпатії, особистісними рисами учасників конфлікту, соціальними, емоційними і культурними чинниками.

Висновки до розділу 1

У межах вивчення поняття конфлікту, його структури й динаміки нами з'ясовано, що конфлікт – це зіткнення суперечностей, тобто різних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії. Структуру конфлікту складають об'єктивні (об'єкт, учасники, середовище) та особистісні (психологічні особливості поведінки, характеру, тип особистості, установки, неадекватні оцінки і сприйняття, манеру поведінки, етичні цінності) компоненти. Динаміка конфлікту представлена періодами (латентний період, прояв конфлікту, активний період, наслідки конфлікту) і стадіями (предметна ситуація, конфліктна взаємодія, розв'язання конфлікту).

Аналізуючи типи і причини конфліктів молодого подружжя з батьками, ми дійшли висновку, що основними причинами виникнення конфліктів між молодими сім'ями й батьками є: небажання сторін взаємодії до пошуку спільної мови й моделей продуктивної комунікації, нездатність і небажання дітей відокремлюватися від батьківської сім'ї, небажання батьків відпускати дорослу дитину у самостійне життя, невизнання батьками факту створення нової сім'ї, неспроможність дорослих дітей до презентації подружнього партнера, небажання батьків приймати невістку чи зятя у свою родину, незадоволеність батьків особистим вибором їхніми дітьми подружніх партнерів, відмінності у цінностях, досвіді в батьків і дітей, психологічна незрілість суб'єктів взаємодії. Основними типами сімейних конфліктів є:

справжній, випадковий, зсунутий, неправильно приписаний, прихований, помилковий.

Виокремлено психологічні особливості молодого подружжя, зокрема такі як: формування спільних життєвих орієнтирів і пристосування до нових соціальних ролей, подолання суперечностей у вихованні, ціннісних системах, уявленнях про сімейні обов'язки та моделі поведінки; підвищена конфліктогенність через невизначеність майбутнього, матеріальну нестабільність, залежність від батьків, співвіднесення системи ціннісних орієнтацій подружніх партнерів.

Розглядаючи продуктивні й непродуктивні типи поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, ми з'ясували, що найбільш поширеними є три підходи до визначення типів поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками. За першим виокремлюють уникання, компроміс, конкуренцію, співпрацю, пристосування; за другим – пошук інформації, поетапне розв'язання, переосмислення, звернення по допомогу, пряме вираження почуттів, розрядка, сублімація, фантазія, гумор, стримування, дистанціювання; за третім – повна сепарація, часткова взаємодія, конфронтація, пристосування, домінування, прийняття різноманітності позицій.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТАХ З БАТЬКАМИ

2.1. Процедура, методи і вибірка дослідження

Процедура емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками складалася з чотирьох етапів: організаційного, методологічного, діагностичного й підсумкового. На організаційному етапі було сформульовано мету, завдання дослідження, сформовано вибірку. Під час методологічного етапу було відібрано психодіагностичний інструментарій для проведення дослідження. На діагностичному етапі проводилася психодіагностична робота. Підсумковий етап емпіричного дослідження передбачав інтерпретацію й узагальнення емпіричних даних, формулювання висновків.

Для проведення психодіагностичної роботи нами обрано такий інструментарій: Тест Томаса, «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О.С. Кочарян), тест «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса, «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук), «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська).

Тест Томаса складається із 30 пар тверджень, які потрібно обрати респондентові (одне з двох на кожну із 30 позицій). Парні твердження є протилежними. Потім за кількістю набраних балів визначається стиль поведінки у конфліктній ситуації: суперництво, співпраця, компроміс, пристосування, уникнення [27, с. 46-51]. Доцільність вибору тесту Томаса для проведення нашого дослідження зумовлена тим, що цей психодіагностичний інструмент дає змогу визначити базовий стиль конфліктної взаємодії, встановити загальну схильність подружжя до певних

моделей поведінки незалежно від контексту, що є важливою основою для аналізу сімейних конфліктів.

Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації (О.С. Кочарян) використовується для дослідження особливостей реагування людини на міжособистісні конфлікти, переважно у сфері сімейних або близьких стосунків. За змістом цієї методики досліджуваним пропонується 89 тверджень, на які потрібно дати стверджувальну або заперечну відповіді. Отримані за цим опитувальником дані диференціюються за такими шкалами: неконструктивні установки на шлюб (стереотипи мислення, що перешкоджають гармонійним стосункам), депресія (прояви пригніченості, самозвинувачення, безсилля), протективні механізми (схильність до самовиправдання, уникання відповідальності), дефензивні механізми (психологічний захист через заперечення або відчуження), агресія (рівень ворожості, конфліктності, схильності до звинувачень), соматизація тривоги (схильність до фізичних симптомів як способу вираження психічного напруження), фіксація на психотравмі (труднощі з подоланням емоційно болісних ситуацій) [48, с. 392-398]. Доцільність вибору цієї методики обумовлена її уточнювальним значенням у діагностиці мотиваційних та емоційних компонентів конфліктної поведінки, що дає можливість для більш глибокого розуміння особливостей реагування шлюбних партнерів на стрес та міжособистісні суперечності.

Тест «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса призначений для визначення стратегій подолання стресу, які використовує індивід у різних життєвих ситуаціях. Опитувальник складається з 50 тверджень. У них описано різні способи реагування на стрес. Респондент оцінює частоту використання кожної стратегії за 4-бальною шкалою від 0 («ніколи не використовую») до 3 («використовую часто»). Тест передбачає визначення домінуючих копінг-стратегій: конфронтація, дистанціювання, самоконтроль, пошук соціальної підтримки, прийняття відповідальності, уникання, планування розв'язання проблеми, позитивна переоцінка. Підрахунок середніх балів за кожною

стратегією для визначення їх інтенсивності [32, с. 164-166]. У межах нашого дослідження доцільність використання цієї методики зумовлена її спрямуванням на виявлення домінантних способів подолання стресу, на оцінку використання молодим подружжям копінг-стратегій і формування уявлення про вплив вибору копінг-стратегій на загострення чи розв'язання конфліктних ситуацій молодого подружжя з батьками.

Методика «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук) базується на аналізі типових реакцій та моделей поведінки людини у взаємодії з найближчими членами родини: батьками, братами/сестрами, шлюбним партнером та дітьми. У межах використання цієї методики визначається схильність респондентів до вибору певної стратегії взаємодії у конфліктних ситуаціях різного типу: боротьба (конкуренція) – наполегливе відстоювання власних позицій; компроміс – часткове задоволення інтересів обох сторін; пристосування – поступливість, орієнтація на інтереси іншого; співпраця – спільний пошук вирішення ситуації; уникнення – відхід від обговорення, ігнорування або емоційне дистанціювання. У методику увійшли 9 питань із 5 варіантами відповідей до кожного, причому кожен із варіантів відповіді – це одна зі стратегій поведінки досліджуваного у конфліктній ситуації з різними учасниками: батьками, братами/сестрами, шлюбним партнером, дітьми. У кожному питанні респондент обирає один або кілька варіантів, яким відповідає певна стратегія, позначена буквами: Б – боротьба, К – компроміс, П – пристосування, С – співпраця, У – уникнення. На основі підрахунку отриманих за цією методикою психодіагностики балів визначається провідна стратегія поведінки у конфліктній ситуації [19, с. 52-56]. Важливість використання цієї методики у нашому дослідженні зумовлена її спрямованістю на відстеження змін стратегії поведінки молодого подружжя залежно від ролі конфліктного партнера, зокрема у конфліктах з батьками.

Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська) складається із 32 ситуацій

подружньої взаємодії, які мають конфліктний характер. У межах методики для респондентів запропоновано шкалу реакцій на описані ситуації. Реакція може бути пасивна, прояв згоди чи незгоди. За цією методикою можна визначити вісім сфер, в яких найчастіше відбуваються сімейні конфлікти: проблеми відносин з родичами і друзями; питання, пов'язані з вихованням дітей; прояв прагнення до автономії; порушення рольових очікувань; неузгодженість норм поведінки; прояв домінування одним із подружжя; прояв ревнощів; розбіжності у ставленні до грошей [37, с. 233, 234]. Вибір цієї методики для проведення нашого дослідження зумовлений тим, що вона дає можливість оцінити ступінь взаємодії подружжя між собою в умовах конфлікту (підтримка, згуртованість чи навпаки), на основі чого можна формулювати висновки про вплив конфліктів з батьками на внутрішню динаміку стосунків між подружніми партнерами.

Для проведення емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками було сформовано вибірку у кількості 40 осіб (20 чоловіків і 20 жінок). Це 20 молодих сімей віком 20-30 років, тривалість перебування у шлюбі яких від 1 до 3 років. Віковий склад вибірки подано на рис. 2.1.

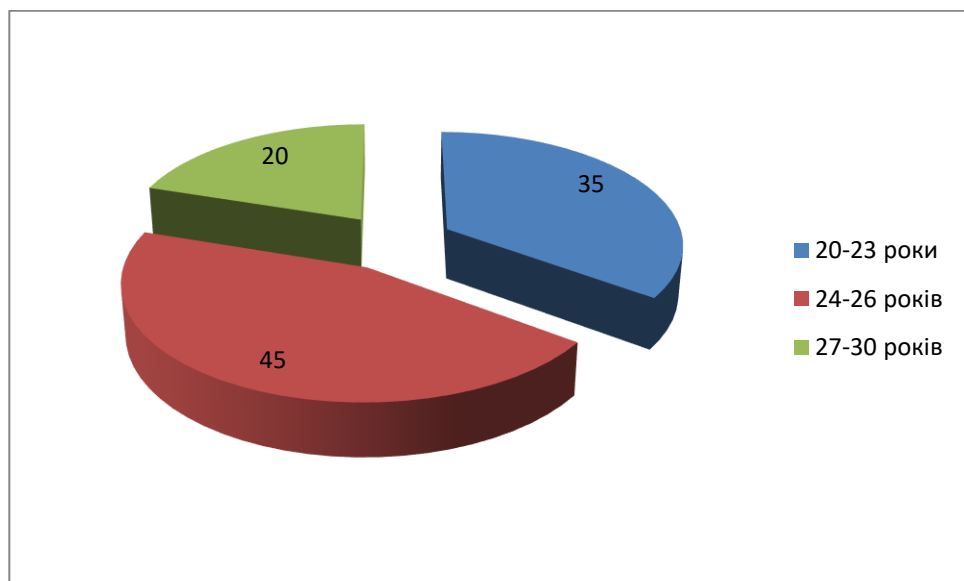

Рис. 2.1. Віковий склад вибірки емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

Як бачимо з рис. 2.1, віковий склад аналізованої нами вибірки варіює від 20-30 років, найбільше респондентів віком 24-26 років (45% від усієї кількості опитаних), найменше – у віці 27-30 років (20% від усієї кількості).

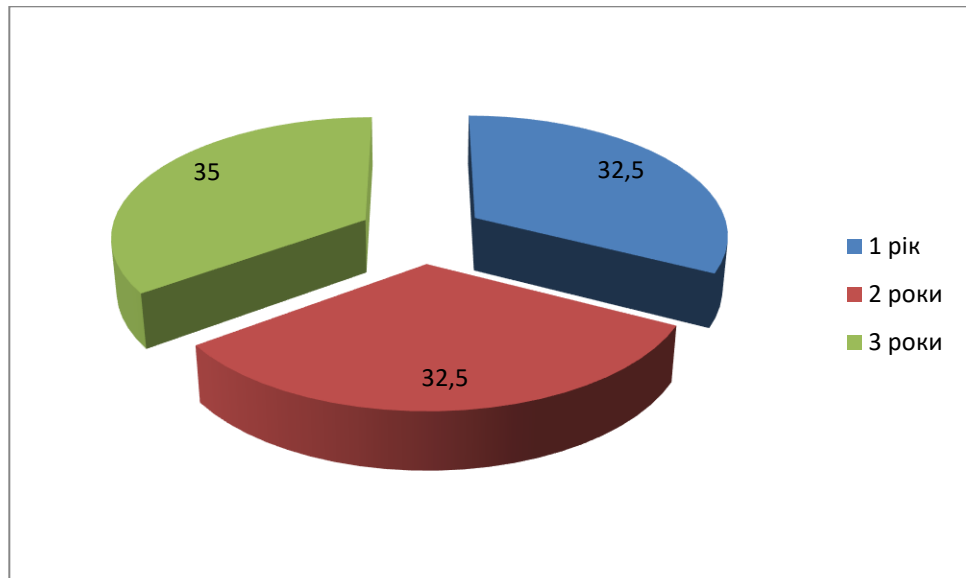

Рис. 2.2. Період перебування у шлюбі респондентів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

Як видно з рис. 2.2, вибірка дослідження належить до категорії молодих сімей, адже період перебування у шлюбі у респондентів у межах 1-3 років і вік до 30 років.

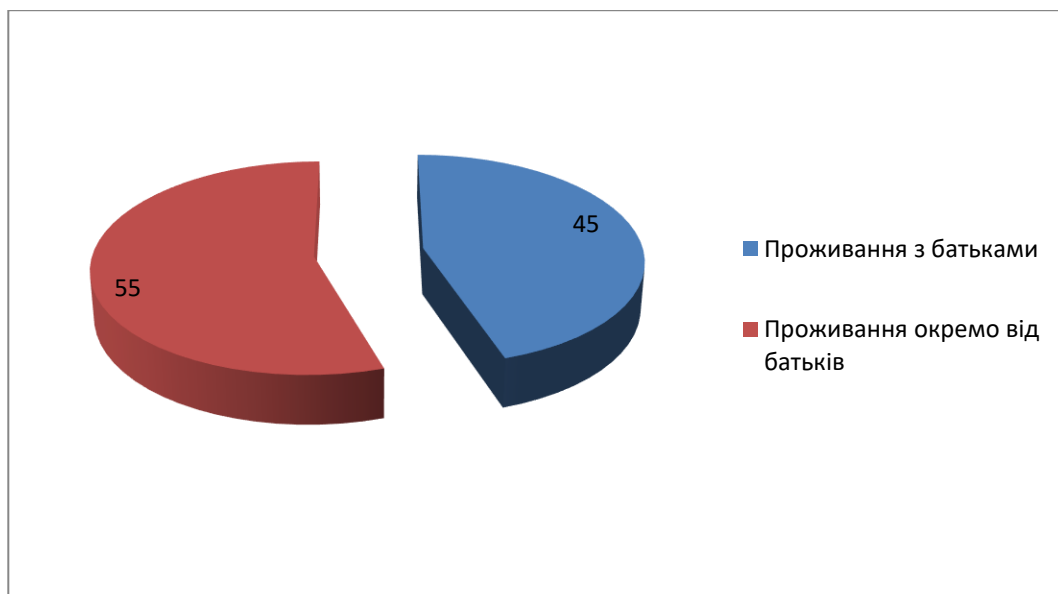

Рис. 2.3. Проживання з батьками респондентів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

З рис. 2.3 бачимо, що значна частина респондентів проживає з батьками, тому вивчення їх стратегій поведінки у конфліктах з батьками є особливо значимим для внутрішньосімейної гармонії.

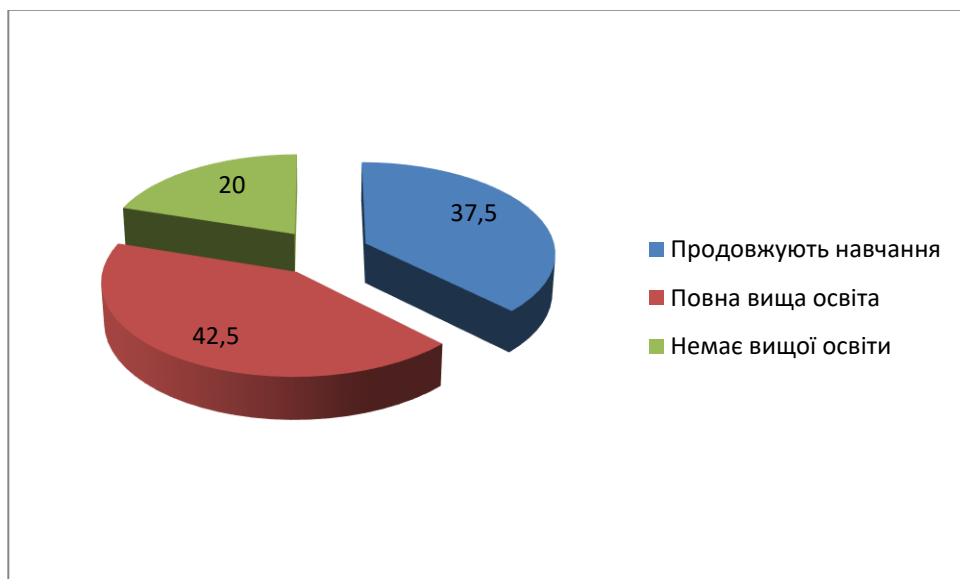

Рис. 2.4. Рівень освіти батьками респондентів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

Як бачимо з рис. 2.4, більшість досліджених молодих подружніх партнерів або мають уже освіту (42,5%) або ще продовжують здобувати професію (37,5%), що може мати опосередкований вплив на спілкування з батьківськими сім'ями.

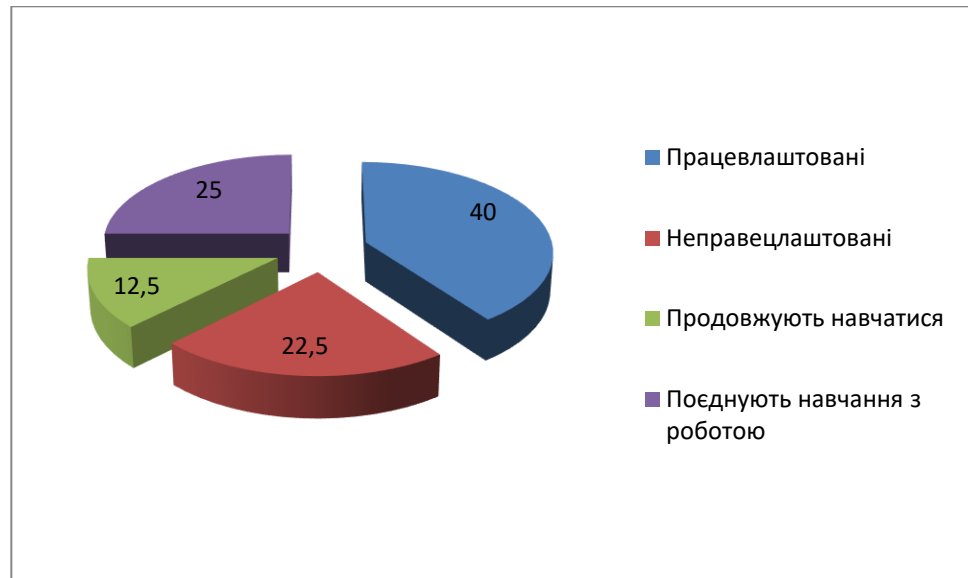

Рис. 2.5. Зайнятість респондентів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

На основі даних рис. 2.5 можна стверджувати, що значна частина опитаних молодих подружніх партнерів працюють (40%), поєднують навчання й роботу (25%) або ж навчаються (12,5%). Окрім того, 22,5% подружніх партнерів узагалі не працевлаштовані, що може бути свідченням їх залежності від батьківських сімей й підставою для виникнення конфліктних ситуацій на цьому ґрунті.

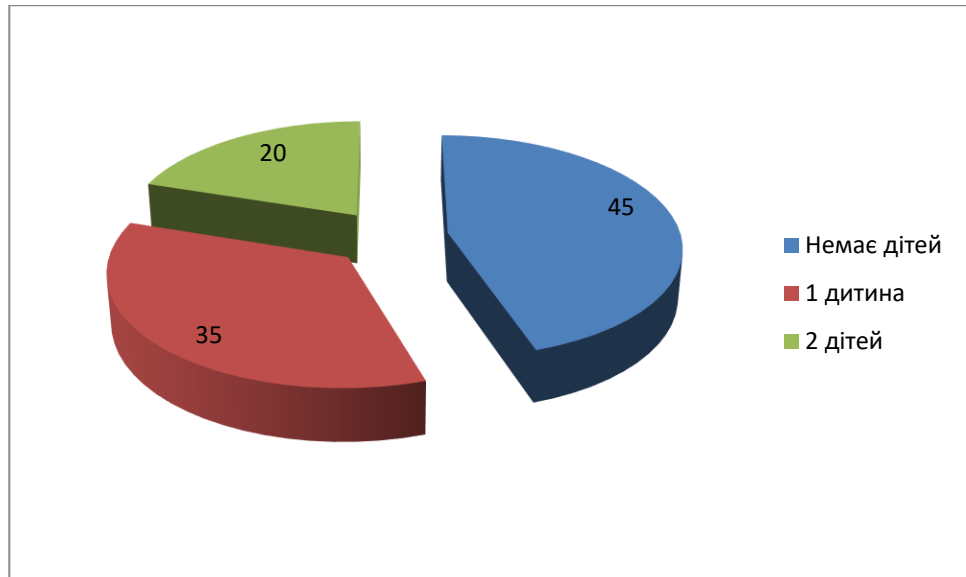

Рис. 2.6. Наявність дітей у респондентів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

З рис. 2.6 бачимо, що більшість опитаних подружніх партнерів (45%) не мають дітей, понад третину досліджуваних мають по 1 дитині.

Під час формування вибірки емпіричного дослідження зроблено спробу охопити різні характеристики молодих сімей.

Отже, визначена етапність, сформована вибірка й обґрунтовані методики емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками дають змогу провести комплексну діагностику загальних стилів конфліктної поведінки, особистісних особливостей реагування на конфлікт, копінгових механізмів, специфіки поведінки саме у сімейній системі, подружньої взаємодії як чинника регуляції конфліктів із батьками та виявити ключові зони напруженості у стосунках між молодими та батьківськими сім'ями.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Отримані емпіричні дані за попередньо обраними методиками психодіагностики узагальнено нижче у таблицях 2.1 – 2.5. Зокрема, емпіричні за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська) наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Емпіричні дані за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська)

Діагностичні категорії	К-сть опитаних	% опитаних
Гроші	12	30
Неузгодженість	20	50
Очікування	14	35
Друзі	10	25
Домінування	8	20
Виховання	10	25
Автономія	16	40
Ревнощі	10	25

На основі даних таблиці 2.1 можна зробити висновок, що найбільш конфліктогенною сферою у молодого подружжя є неузгодженість (50% опитаних), тобто подружні партнери мають труднощі у виробленні спільних рішень, різні погляди на важливі життєві питання, характеризуються частковою несформованістю навичок діалогу та компромісу, що ускладнює міжособистісні взаємини.

Досить високочастотною є конфліктогенність з приводу автономії (40% респондентів). Це дає підстави стверджувати, що подружжям притаманні потреба у свободі та особистому просторі, яка часто стикається з очікуваннями партнера. Така тенденція може зумовлюватися відмінностями у розумінні шлюбними партнерами меж особистого простору, різним рівнем

залежності/незалежності, можливими переживання щодо втрати індивідуальності у шлюбі.

Окрім того, значна частина подружніх партнерів також відмітили, що конфліктують через очікування (35% опитаних). Це зумовлено завищеними чи неузгодженими ролями в сім'ї, різним баченням «належної» поведінки партнера, нереалістичними уявленнями про шлюб. 30% опитаних конфліктують через гроші, тобто виникнення конфліктних ситуацій пов'язане з розподілом бюджету та фінансовими пріоритетами. Також по 25% досліджуваних відмітили, що конфлікти виникають через друзів (ревності чи відчуття виключення), виховання дітей (різні виховні стилі), ревності.

Найменш конфліктогенною категорією в аналізованій вибірці є домінування, тобто 20% опитаних конфліктують через боротьбу за владу. Це свідчить про відносно збалансовані ролі у більшості пар або про менш відкрите вираження владних суперечностей порівняно з іншими сферами.

У цілому, конфлікти у молодому подружжі зосереджені навколо неузгодженості поглядів, потреби в автономії, невиправданих або різних очікувань. Грошові питання та сфери, пов'язані із соціальними контактами, займають середній рівень конфліктності. Найменшою мірою пари конфліктують щодо домінування, що може свідчити про відносно демократичну побудову взаємодії.

Емпіричні дані за Тестом «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати опитування за Тестом «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса

Копінг-стратегії	К-сть опитаних	% респондентів
Конфронтація	18	45
Дистанціювання	10	25
Самоконтроль	10	25
Пошук соціальної підтримки	15	37,5
Прийняття	6	15

відповідальності		
Уникання	14	35
Планування розв'язання проблеми	12	30
Позитивна переоцінка	12	30

На основі даних таблиці 2.2 можна стверджувати, що найбільше респондентів надали перевагу стратегії конфронтації (45% досліджуваних), що свідчить про їх схильність до активного, іноді агресивного протистояння стресовим ситуаціям. Ці люди намагаються безпосередньо вирішувати проблему, можуть вступати в суперечки, відкрито висловлювати незгоду та емоційно реагувати на труднощі. 37,5% респондентів обрали стратегію пошуку соціальної підтримки, що свідчить про здатність до комунікації та довіри до оточення. 35% респондентів обрали стратегію уникнення, тобто вони обирають уникнення як основний спосіб подолання конфлікту.

Стратегію планування розв'язання проблеми обрали 30% опитаних, тобто вони намагаються аналізувати ситуацію, планувати свої дії. Також 30% опитаних вибрали стратегію позитивної переоцінки. Це свідчить про те, що вони схильні шукати в складних ситуаціях нові можливості або позитивний сенс, проявляють здатність до рефлексії, оптимізму та особистісного зростання.

Ще 25% досліджуваних обрали стратегію самоконтролю, тобто вони стримують емоції та намагаються контролювати свій стан у стресових ситуаціях, що у поєднанні з іншими стратегіями вона може мати ефективність. 25% респондентів обрали стратегію дистанціювання, що означає їхнє прагнення емоційно віддалитися від проблеми, зменшити її значущість або ігнорувати її вплив. Найменша кількість респондентів (15% опитаних) надали перевагу стратегії прийняття відповідальності. Це свідчить про те, що вони беруть на себе повну відповідальність за ситуацію.

У цілому, домінуючою стратегією є конфронтація, на другому місці – пошук соціальної підтримки, уникання, на третьому – планування розв’язання проблеми, позитивна переоцінка, дистанціювання, самоконтроль.

Таблиця 2.3

Результати опитування за Тестом Томаса

Поведінка у конфлікті	К-сть опитаних	% респондентів
Конкуренція	18	45
Співпраця	4	10
Компромід	10	25
Уникнення	6	15
Пристосування	2	5

На основі даних таблиці 2.3 можна стверджувати, що базовою стратегією поведінки у конфліктах є конкурентна (45% опитаних). Це свідчить про прагнення респондентів відстоювати власні інтереси, демонструвати активність і наполегливість у конфлікті, навіть ціною напруження у взаєминах. На другому місці – стратегія поведінки «компромід» (25% респондентів), що вказує на здатність подружніх партнерів до взаємних поступок у конфліктних ситуаціях. 15% досліджуваних обрали стратегію уникнення, що вказує на їхню помірну схильність до дистанціювання від проблеми. 10% опитаних вибрали стратегію співпраці, що вказує на здатність незначної кількості досліджуваних до пошуку взаємовигідних рішень у конфліктних ситуаціях. Також тільки 5% опитаних обрали стратегію пристосування, тобто вони мають схильність підлаштовуватися під опонента.

Результати опитування за методикою «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О. Кочарян) наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати опитування за методикою «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О. Кочарян)

Шкали методики	К-сть опитаних	% респондентів
Неконструктивні установки на шлюб	16	40
Депресія	2	5
Протективні механізми	10	25
Дефензивні механізми	8	20
Агресія	2	5
Соматизація тривоги	1	2,5
Фіксація на психотравмі	1	2,5

Як бачимо з таблиці 2.4, найбільш вираженою у вибірці є неконструктивна установка на шлюб. Її обрали 40% респондентів. Це вказує на поширені стереотипні, негнучкі та дисфункційні уявлення про подружні ролі й взаємини, які можуть ускладнювати ефективне розв'язання конфліктів. 25% опитаних демонструють протективні механізми, тобто їм притаманні схильність до самовиправдання, уникання відповідальності. Окрім того, 20% досліджуваних показали дефензивні механізми, що свідчить про характерність аналізованим респондентам психологічного захисту через заперечення або відчуження. Також в аналізованій вибірці діагностовано незначні прояви депресії та агресії, що свідчить про низьку представленість виражених емоційних порушень чи високої конфліктності. Аналогічно соматизація тривоги та фіксація на психотравмі в аналізованій групі досліджуваних є мало вираженими, тобто більшість респондентів не мають глибоких психоемоційних труднощів. Загалом, у вибірці переважають когнітивно-поведінкові установки, які ускладнюють гармонійні стосунки, а не клінічно значущі емоційні проблеми.

Результати опитування за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук) узагальнено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати опитування за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук), %

Стратегія у поведінки конфлікті / Учасники конфлікту	Батьки	Шлюбний партнер	Брат/сестра	Діти
Боротьба	35	40	20	30
Компроміс	25	20	35	25
Пристосування	20	25	25	20
Співпраця	15	10	10	20
Уникнення	5	5	10	5

На основі наведених у таблиці 2.5 даних можна констатувати, що у конфліктах із батьками молоді подружжя найчастіше обирають стратегію боротьби (35% опитаних). Це свідчить про те, що вони вдаються до прямого протистояння, відстоювання власної позиції, проявляють прагнення до домінування чи наполягання на своєму. Ключовими детермінантами такої поведінки у конфліктних ситуаціях можуть бути прагнення відокремлення, пошук автономії. На другому місці – стратегія компромісу (25% досліджуваних), тобто чверть респондентів аналізованої нами вибірки готові до поступок у конфліктних ситуаціях з батьками, можуть прагнути зберігати стосунки, але часто це потребує більш тривалого процесу узгодження позицій.

На третьому місці – стратегія пристосування (20% опитаних), що засвідчує неготовність п'ятої частини досліджуваних активно конфліктувати з батьками, їхні намагання – підлаштовуватися під вимоги батьків, визнавати їхні авторитетні позиції, уникати відкритого спротиву. Найменш вираженими є стратегії співпраці й уникнення. Зокрема, стратегію співпраці обрали тільки 15% опитаних, тобто вони готові до конструктивного діалогу, відкритого обміну думками й пошуку взаємовигідних рішень. Така тенденція також засвідчує недостатній розвиток партнерського формату взаємодії між

поколіннями. Стратегію уникнення обрала найменша кількість досліджуваних (усього 5% опитаних), що вказує на те, що респонденти рідко уникають конфліктів із батьками. Натомість вони надають перевагу їх активному розв'язанню. Така тенденція свідчить про сильний емоційний зв'язок і водночас про високу залученість у взаємини, що унеможливило уникнення проблемних ситуацій.

Для перевірки гіпотези дослідження: молоді подружжя вдаються до непродуктивних стратегій поведінки у конфліктах з батьками, – нами проведено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Розрахунок проводився у SPSS. У межах проведення аналізу нами взято до уваги такі чотири імовірні кореляції: конкуренція (Тест Томаса) – стратегія боротьби з батьками (Карпова – Потапчук), яка показує зв'язок між загальним стилем конфлікту і конкретною поведінкою з батьками; конкуренція (Тест Томаса) – копінг-стратегія «конфронтація» (Лазарус), оскільки підтверджує вибір непродуктивних копінгів у конфліктах; неконструктивні установки на шлюб (Кочарян) – стратегія боротьби з батьками (Карпова, Потапчук), що пояснює психологічні передумови конфліктних сценаріїв; неузгодженість (Альошина, Гозман) – боротьба у конфліктах з батьками (Карпова, Потапчук), яка підкреслює, що джерелом конфліктів є саме різниця поглядів і межі. Дані проведеного кореляційного аналізу відображено у таблицях 2.6 – 2.9.

Таблиця 2.6

Дослідження взаємозв'язків між конкурентним типом поведінки у конфлікті (за Тестом Томаса) і стратегією боротьби (за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є.Потапчук)

			Конкуренція	Боротьба
ро Спірмена	Конкуренція	Коефіцієнт кореляції	1,000	,826(**)
		Знч. (2-сторон)	.	,000
		N	40	40
	Боротьба	Коефіцієнт кореляції	,826(**)	1,000
		Знч. (2-сторон)	,000	.
		N	40	40

** Кореляція значима на рівні 0.01 (2-стороння).

Як бачимо з таблиці 2.6, проведеним кореляційним аналізом засвідчено наявність сильного позитивного зв'язку (0,826) між типом конкурентної поведінки у конфлікті й стратегією боротьби у конфлікті молодого подружжя з батьками. Це дає підстави стверджувати, що чим більше молоде подружжя схильне до конкурентного типу поведінки в конфлікті загалом, тим частіше воно використовує стратегію «боротьби» у сімейних конфліктах.

Таблиця 2.7

Дослідження взаємозв'язків між конкурентним типом поведінки у конфлікті (за Тестом Томаса) і копінг-стратегією «конфронтація» (за тестом «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса)

			Конкуренція	Конфронтація
рo Спірмена	Конкуренція	Коефіцієнт кореляції	1,000	,822(**)
		Знч. (2-сторон)	.	,000
		N	40	40
	Конфронтація	Коефіцієнт кореляції	,822(**)	1,000
		Знч. (2-сторон)	,000	.
		N	40	40

** Кореляція значима на рівні 0.01 (2-стороння).

Як видно із таблиці 2.7, у результаті проведення кореляційного аналізу було виявлено високий позитивний зв'язок (0,822) між конкурентним типом поведінки особистості у конфлікті та схильністю до вибору непродуктивної копінг-стратегії конфронтації. Це означає, що молоді подружжя з конкурентним типом поведінки схильні використовувати копінг-стратегію «конфронтація», тобто прагнення до змагання в конфлікті поєднується з прямим, активним способом вирішення проблем. У відносинах молодого подружжя з батьками така поведінка може призвести до загострення конфліктів, непорозумінь і емоційного напруження.

Таблиця 2.8

Дослідження взаємозв'язків між неконструктивними установками на шлюб (за методикою «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» і стратегією боротьби за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах

			Неконструктивні установки на шлюб	Боротьба
ро Спірмена	Неконструктивні установки на шлюб	Коефіцієнт кореляції	1,000	,761(**)
		Знч. (2-сторон)	.	,000
		N	40	40
	Боротьба	Коефіцієнт кореляції	,761(**)	1,000
		Знч. (2-сторон)	,000	.
		N	40	40

** Кореляція значима на рівні 0.01 (2-стороння).

На основі наведених у таблиці 2.8 даних можна констатувати, що було зафіксовано сильний прямий кореляційний зв'язок (0,761) між неконструктивними установками на шлюб та стратегією боротьби у конфліктах молодого подружжя з батьками. Це дає підстави стверджувати, що неконструктивні установки щодо шлюбу асоціюються з частішим використанням стратегії боротьби, а конфліктна поведінка посилюється при негативному ставленні до шлюбних взаємин. Зафіксована кореляція підвищує ймовірність ескалації конфліктів у взаємодії молодого подружжя з батьками.

Таблиця 2.9

Дослідження взаємозв'язків між неузгодженістю («Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю. Альошина, Л. Гозман, О. Дубровська) та стратегією боротьби за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є.Потапчук)

			Неузгодженість	Боротьба
ро Спірмена	Неузгодженість	Коефіцієнт кореляції	1,000	,798(**)
		Знч. (2-сторон)	.	,000
		N	40	40
	Боротьба	Коефіцієнт кореляції	,798(**)	1,000
		Знч. (2-сторон)	,000	.
		N	40	40

** Кореляція значима на рівні 0.01 (2-стороння).

Як бачимо із таблиці 2.9, було виявлено сильний позитивний зв'язок (0,798) між неузгодженістю у стосунках молодих шлюбних партнерів і їх схильністю до вибору стратегії боротьби у конфліктних ситуаціях з батьками. Це означає, що чим більша неузгодженість у подружніх відносинах, тим частіше використовується стратегія боротьби в конфліктних ситуаціях, що підвищує напруження і ризик ескалації конфліктів, погіршує взаєморозуміння як у самому подружжі, так і у взаєминах з батьками.

Отож, проведеним емпіричним дослідженням встановлено такі особливості поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками: зосередженість конфліктів у молодому подружжі навколо неузгодженості поглядів, потреби в автономії, невиправданих або різних очікувань;

домінування в якості копінг-стратегій поведінки конфронтації, середню вираженість стратегій пошуку соціальної підтримки, уникання, планування розв'язання проблеми, позитивної переоцінки, дистанціювання, самоконтролю; вибір базовою стратегією поведінки у конфліктах конкурентної, середню вираженість стратегій компромісу і уникнення; переважання неконструктивних установок на шлюб, протективних і дефензивних механізмів у виникненні конфліктів; превалювання у конфліктах із батьками стратегій боротьби, компромісу, пристосування. Проведеним емпіричним дослідженням також підтверджено гіпотезу про схильність молодого подружжя до вибору непродуктивних стратегій поведінки у конфліктах з батьками.

2.3. Розробка та апробація програми психологічної просвіти молодого подружжя щодо запобігання конфліктів з батьками

На основі проведеного теоретичного аналізу досліджуваної проблеми й результатів емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах із батьками, пропонуємо програму психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками. Метою програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками є формування конструктивних моделей поведінки та взаємодії подружжя з батьківськими родинами.

Завданнями програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками є такі: коригування неконструктивних установок на шлюб та зниження впливу сімейних стереотипів на поведінку подружжя у конфліктах із батьками; зменшення частоти використання конфронтаційних та конкурентних стратегій й розвиток конструктивних способів вирішення конфліктних ситуацій; формування навичок встановлення та підтримання

здорових особистісних кордонів у взаємодії з батьками; підвищення здатності до співпраці, компромісу та конструктивного діалогу між подружніми партнерами і їхніми батьками.

У межах реалізації програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками пропонується серія консультативних і психокорекційних групових занять. Детальний опис програми подано у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Тематика занять за програмою психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками

№ з/п	Тема заняття	Мета	Методи і прийоми роботи	Форма проведення
1	Чому виникають конфлікти з батьками	Усвідомлення причин виникнення конфліктів та впливу міжпоколінневих відмінностей на взаємини	Бесіда, дискусія	Вступна групова консультація
2	Як впливають конфлікти з батьками на шлюб	Визначення наслідків міжпоколінневих конфліктів для подружнього життя та емоційного клімату сім'ї	Аналіз ситуацій	Корекційне заняття
3	Неконструктивні установки на шлюб і їх вплив на взаємини з батьками	Формування усвідомлення впливу стереотипів та дисфункційних установок на сімейні взаємини	Психоедукаційна лекція + дискусія	Корекційне заняття
4	Потреба в автономії:	Розвиток навичок	Психоедукація, практичні	Тренінг особистісних

	встановлювати здорові кордони з батьками	вибудовування і підтримання особистісних кордонів у взаємодії з батьками	вправи	меж
5	Адаптивні стратегії конфлікту з батьками	Опанування конструктивних стратегій реагування та зменшення конфронтаційної поведінки	Міні-лекція, аналіз випадків, обговорення	Групова консультація з елементами психоедукації
6	Стратегії поведінки у конфлікті, які руйнують стосунки	Усвідомлення деструктивних моделей поведінки та їх заміна адаптивними	Групова робота, рольові ігри	Групова консультація
7	Як розпізнавати психологічний захист у собі та партнері	Формування навичок розпізнавання протективних і дефензивних механізмів у конфлікті	Малі групи, рефлексивне обговорення	Групова консультація
8	Моделювання конфліктних ситуацій із батьками та пошук рішень	Розвиток умінь конструктивної взаємодії та пошуку спільних рішень	Рольові ігри, тренінг співпраці	Тренінгове заняття
9	Побудова партнерської позиції у стосунках із батьками	Формування здатності діяти як єдина команда у взаєминах із батьками	Вправи на командну взаємодію, парне обговорення	Тренінгове заняття
10	Як інтегрувати нові стратегії у реальне життя	Підсумування отриманих знань і інтеграція нових моделей поведінки у щоденні взаємини	Рефлексія, обговорення, індивідуальне планування змін	Підсумкова групова консультація

Отож, для здійснення психологічного супроводу молодого подружжя у конфліктах з батьками нами запропоновано програму психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, яка складається з групових психологічних консультацій, з психокорекційних занять, зокрема тренінгових. Програма включає в себе такі теми, як: «Чому виникають конфлікти з батьками», «Як впливають конфлікти з батьками на шлюб», «Неконструктивні установки на шлюб і їх вплив на взаємини з батьками», «Потреба в автономії: як встановлювати здорові кордони з батьками», «Адаптивні стратегії у конфліктах з батьками», «Стратегії поведінки у конфлікті, які руйнують стосунки», «Як розпізнавати психологічний захист у собі та партнері», «Моделювання конфліктних ситуацій із батьками та пошук рішень», «Побудова партнерської позиції у стосунках із батьками», «Як інтегрувати нові стратегії у реальне життя».

Для перевірки ефективності програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками нами проведено її апробацію, після чого – повторне психологічне діагностування. В апробації програми брали участь ті ж респонденти, що проходили діагностику. Дослідженням охоплено 40 осіб. Упровадження програми відбувалося упродовж 2,5 місяців (по одному заняттю на тиждень). Для проведення діагностичних процедур обрано такий інструментарій: тест Томаса, тест «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса, методика «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук). Нами було проведено порівняльний аналіз результатів дослідження відповідно до та після упровадження програми. Дані аналізу узагальнено на рис.2.7 – 2.9.

Рис. 2.7. Порівняльний аналіз результатів дослідження за тестом Томаса до та після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

Наведений на рис. 2.7 порівняльний аналіз результатів дослідження за тестом Томаса до та після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками дає підстави стверджувати, що після упровадження програми зростає кількість респондентів, які схильні в конфліктних ситуаціях до співпраці (на 10%) й компромісу (на 5%). Також фіксується пропорційне зменшення кількості подружніх партнерів, які у конфліктній ситуації намагаються конкурувати (на 10%), що засвідчує позитивну динаміку в аналізованій вибірці.

Рис. 2.8. Порівняльний аналіз результатів дослідження за тестом «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса до та після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

Як бачимо із рис. 2.8, після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками зменшилася кількість респондентів, які обирають непродуктивні копінг-стратегії, зокрема стратегію конфронтації (на 2,5%). Також зросла кількість опитаних, які використовують продуктивні копінг-стратегії: самоконтроль (на 2,5%), пошук соціальної підтримки (на 2,5%), планування розв'язання проблем (на 2,5%), позитивна переоцінка (на 7,5%). Такі дані свідчать про ефективність запропонованої програми підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками.

Рис. 2.9. Порівняльний аналіз результатів дослідження за методикою «Стратегія поведінки у сімейних конфліктах» (Д. Карпова, Н. Потапчук, Є. Потапчук) до та після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, %

На основі рис. 2.9 можна констатувати, що після упровадження програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками зростає кількість опитаних, які у конфліктах з батьками обирають стратегії співпраці (на 5%) й компромісу (на 5%). Також виявлено зменшення кількості респондентів, схильних до вибору під час конфліктів з батьками стратегії боротьби (на 5%). Це свідчить про ефективність запропонованої нами програми.

Отже, повторним психологічним діагностуванням підтверджено ефективність програми психологічної підтримки молодого подружжя у конфліктах з батьками, що проявляється у збільшенні кількості респондентів, які обирають у конфліктних ситуаціях стратегії співпраці й компромісу, у зменшенні кількості осіб, схильних до вибору стратегії конкуренції.

2.4. Обґрунтування практичних рекомендацій щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками

За результатами проведеного дослідження нами розроблено практичні рекомендації щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками:

1. Добирати для партнерів подружжя цікаві ситуації для аналізу у межах проведення корекційних занять, які відображають типові конфлікти з батьками та сприяють пошуку конструктивних рішень.

2. Велику увагу приділяти груповим бесідам і дискусіям, у яких мають бути висловлені власні позиції партнерів стосовно аналізованої проблеми, зокрема щодо меж, очікувань і ролі батьків у житті молодого сім'ї.

3. Формувати у партнерів навички пошуку компромісних рішень стосовно суперечливих проблем, які можуть виникати у подружніх відносинах, особливо в ситуаціях втручання чи надмірного впливу батьків обох сторін.

4. Пропонувати учасникам корекційних занять теми про єдність чи превалювання духовного й матеріального у побудові щасливих шлюбних відносин, акцентуючи їхній вплив на очікування батьків і можливі міжпоколінні суперечності.

5. Враховувати виявлені під час діагностичної роботи проблемні моменти молодих сімей, пов'язані з напруженими або дисгармонійними взаєминами з батьками.

6. Залучати учасників корекційних занять до аналізу тих моделей поведінки, які вони запозичили у батьківських шлюбно-сімейних відносин, з метою усвідомлення їх впливу на теперішні контакти з батьками.

7. Формувати у молодого подружжя розуміння того, що їхні бачення, очікування, цінності, мотиви мають стати фундаментом побудови щасливих подружніх взаємин, а не накопичений досвід батьківсько-сімейних відносин, щоб уникати повторення конфліктних сценаріїв у відносинах з батьками.

8. Роз'яснювати молодому подружжю важливість суто їх думки у розподілі ролей у сімейному колі, незалежно від традиційних поглядів або очікувань батьків.

9. Наголошувати партнерам на важливості дозвілля, сприятливого психоемоційного середовища для задоволеності шлюбом, оскільки гармонійні стосунки в парі знижують напругу у взаєминах із батьками.

10. Обговорюючи із партнерами молодого подружжя суперечливі моменти, цікавитися, чим мотивовані обрані ними моделі поведінки у конфліктних ситуаціях (їхнім особистим баченням чи наслідуванням батьків), щоб допомогти парі усвідомлено формувати власні автономні стратегії взаємодії з батьками.

11. Заохочувати подружніх партнерів до обговорення неузгоджених поглядів, до відкритого і рівноправного діалогу з батьками.

12. Мотивувати молоде подружжя до розвитку автономії у взаєминах із батьками зі збереженням при цьому особистих кордонів і уникнення конфронтації та надмірної залежності.

13. Формувати у партнерів здатність реалістично оцінювати власні очікування і очікування батьків.

14. Формувати здатність й готовність у молодого подружжя до вибору альтернативних до конфронтації копінг-стратегій, зокрема співпраці, планування та позитивної переоцінки в конфліктних ситуаціях із батьками.

15. Сприяти розвитку навичок пошуку соціальної підтримки задля мінімізації психологічного напруження й уникнення ескалації конфліктів із батьками.

16. Допомогати молодому подружжю розпізнавати власні протективні й дефензивні механізми задля зменшення їх впливу на сприйняття намірів та поведінки батьків.

17. Формувати у партнерів навички пошуку конструктивних альтернатив у взаєминах із батьками.

18. Розвивати у молодого подружжя толерантне ставлення до поглядів батьків як представників старшого покоління, яке характеризується відмінностями в уявленнях, цінностях та досвіді порівняно з молодим подружжям.

19. Навчати шлюбних партнерів використанню стратегій компромісу та пристосування без втрати власної позиції та зі збереженням балансу між автономією та гармонією у взаєминах із батьками.

20. Працювати над зниженням емоційного напруження у конфліктних ситуаціях із батьками.

Отже, практичні рекомендації щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками акцентують увагу на конструктивних моделях поведінки, які сприяють координації дій, подоланню неконструктивних установок, опануванню навичок компромісу й співпраці, взаємному розумінню та підтримці гармонійних родинних взаємин. Урахування запропонованої розробки допоможе розширити уявлення членів родини про стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях, сприятиме координації дій, подоланню неконструктивних установок, опануванню навичок компромісу й співпраці, взаємному розумінню та підтримці гармонійних родинних взаємин.

Висновки до розділу 2

Процедура емпіричного дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками складалася з чотирьох етапів (організаційного, методологічного, діагностичного й підсумкового) й охоплювала 40 респондентів (20 подружніх пар).

Проведеним емпіричним дослідженням встановлено, що конфлікти у молодому подружжі викликані неузгодженістю поглядів, потребою в

автономії, невиправданими або різними очікуваннями. Також було з'ясовано, що молоді шлюбні партнери під час конфліктних ситуацій в якості копінг-стратегій поведінки обирають стратегії конфронтації, пошуку соціальної підтримки, уникання, планування розв'язання проблеми, позитивної переоцінки, дистанціювання, самоконтролю. Але базовою стратегією поведінки у конфліктах є конкурентна. В аналізованій вибірці зафіксовано переважання неконструктивних установок на шлюб, протективних і дефензивних механізмів у виникненні конфліктів; превалювання у конфліктах із батьками стратегій боротьби, компромісу, пристосування.

За результатами дослідження нами запропоновано програму психологічної просвіти молодого подружжя щодо запобігання конфліктів з батьками, яка складається з групових психологічних консультацій та психокорекційних занять. Результати повторного психологічного діагностування засвідчили позитивний вплив програми психологічної підтримки молодого подружжя у взаємодії з батьками: після її проходження спостерігається зростання частки респондентів, які надають перевагу кооперативним і компромісним стратегіям поведінки в конфліктних ситуаціях, а також зменшення кількості осіб, схильних обирати конкурентні стратегії. За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками, які відображають науково-обґрунтовані поради щодо конструктивної поведінки членів родини, зокрема молодій подружньої пари при стосунках з батьками. Ця розробка покликана сприяти координації дій, подоланню неконструктивних установок, опануванню навичок компромісу й співпраці, взаємному розумінню та підтримці гармонійних родинних взаємин.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження є підставою для формулювання таких висновків:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми вивчення стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками, під час якого з'ясовано, що конфлікт – це зіткнення суперечностей, тобто різних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії. Структуру конфлікту складають об'єктивні (об'єкт, учасники, середовище) та особистісні (психологічні особливості поведінки, характеру, тип особистості, установки, неадекватні оцінки і сприйняття, манеру поведінки, етичні цінності) компоненти. Динаміка конфлікту представлена періодами (латентний період, прояв конфлікту, активний період, наслідки конфлікту) і стадіями (предметна ситуація, конфліктна взаємодія, розв'язання конфлікту). Основними причинами виникнення конфліктів між молодими сім'ями й батьками є: небажання сторін взаємодії до пошуку спільної мови й моделей продуктивної комунікації, нездатність і небажання дітей відокремлюватися від батьківської сім'ї, небажання батьків відпускати дорослу дитину у самостійне життя, невизнання батьками факту створення нової сім'ї, неспроможність дорослих дітей до презентації подружнього партнера, небажання батьків приймати невістку чи зятя у свою родину, незадоволеність батьків особистим вибором їхніми дітьми подружніх партнерів, відмінності у цінностях, досвіді в батьків і дітей, психологічна незрілість суб'єктів взаємодії. Основними типами сімейних конфліктів є: справжній, випадковий, зсунутий, неправильно приписаний, прихований, помилковий. Психологічними особливостями молодого подружжя є: формування спільних життєвих орієнтирів і пристосування до нових соціальних ролей, подолання суперечностей у вихованні, ціннісних системах, уявленнях про сімейні обов'язки та моделі поведінки; підвищена конфліктогенність через

невизначеність майбутнього, матеріальну нестабільність, залежність від батьків, співвіднесення системи ціннісних орієнтацій шлюбних партнерів.

2. Проведено емпіричне дослідження стратегій поведінки молодого подружжя у конфліктах з батьками й проаналізовано його результати. Встановлено особливості поведінки молодого подружжя з батьками, що породжують міжособистісні конфлікти, зокрема: невідповідність моделей поведінки взаємним очікуванням; неузгодженості поглядів та дій; поява образ та розчарувань; домінування в якості копінг-стратегій поведінки конфронтації, середню вираженість стратегій пошук соціальної підтримки, уникання, планування розв'язання проблеми, позитивної переоцінки, дистанціювання, самоконтролю; базової стратегією поведінки у конфліктах є конкурентна, середню вираженість мають стратегії компромісу та уникнення; переважання неконструктивних установок на шлюб, протективних і дефензивних механізмів у виникненні конфліктів; превалювання у конфліктах із батьками стратегій боротьби, компромісу, пристосування. Дані повторного діагностування психологічних показників підтвердили результативність програми психологічної підтримки молодих подружніх пар у сфері подружньо-батьківських конфліктів. Зокрема, зафіксовано підвищення частоти використання респондентами стратегій співпраці та компромісу та відповідне зниження орієнтації на конкурентну модель взаємодії.

3. Обґрунтовано програму психологічної просвіти молодого подружжя щодо запобігання конфліктів з батьками, яка складається з групових психологічних консультацій, з просвітницьких бесід на тему: «Чому виникають конфлікти з батьками», «Як впливають конфлікти з батьками на шлюб», «Неконструктивні установки на шлюб і їх вплив на взаємини з батьками», «Потреба в автономії: як встановлювати здорові кордони з батьками», «Адаптивні стратегії у конфліктах з батьками», «Стратегії поведінки у конфлікті, які руйнують стосунки», «Як розпізнавати психологічний захист у собі та партнері», «Моделювання конфліктних

ситуацій із батьками та пошук рішень», «Побудова партнерської позиції у стосунках із батьками», «Як інтегрувати нові стратегії у реальне життя».

4. Розроблено практичні рекомендації щодо гармонізації взаємин молодого подружжя з батьками, які акцентують увагу на конструктивних моделях поведінки, які сприяють координації дій, подоланню неконструктивних установок, опануванню навичок компромісу й співпраці, взаємному розумінню та підтримці гармонійних родинних взаємин.

Перспективи подальших наукових пошуків в означеному напрямі вбачаємо у проведенні психологічного дослідження моделей поведінки учасників конфліктів, зокрема взаємин між зятем і тещою (тестем) та між невісткою і свекрухою (свекром), а також у розробці програми психологічної просвіти членів родини з питань прийняття у родину зятя чи невістки. Окремий науковий інтерес становить емпіричне вивчення чинників, які впливають на вибір шлюбними партнерами конструктивних чи деструктивних стратегій у конфліктах з батьками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамюк О. О., Дідковська Л. І. Умови формування та фактори суб'єктивного благополуччя особистості у шлюбі. *Габітус*. 2020. Вип. 13. Т. 1. С. 98–104.
2. Бекецька А. О., Омельченко Г. Ю. Конфлікти в молодій сім'ї. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/db35ae8b-e4c8-4f0b-abc5-876e8a465f48/content> (дата звернення: 19.10.2025).
3. Березовська Л. І., Юрков О. С. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник. Мукачево: МДУ, 2016. 201 с.
4. Бондарчук Д., Проскурка Н. Вплив емоційного інтелекту на вибір стратегії поведінки в конфлікті. *Вісник НАУ*. Серія: Педагогіка. Психологія. 2022. Т. 2. Вип. 21. С. 90–96.
5. Бортун Б. О. Теоретична операціоналізація поняття «конструктивна конфліктність» особистості. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 12(41). С. 28-46.
6. Бунас А. А. Особливості ціннісних орієнтацій сім'ї в контексті подружніх конфліктів. *Journal of psychology research*. 2020. №26 (9). С. 38-47.
7. Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2016. Вип. 24. С. 221–228.
8. Власенко І. А. Переживання внутрішньоособистісних конфліктів студентською молоддю в умовах війни в Україні. *Габітус*. 2023. Вип. 53. Т. 2. С. 57-62.
9. Власенко І. А. Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів вчителя на когнітивному рівні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1 (1). С. 144-149.

10. Власенко І. А., Кутішенко В. П. Конструктивна поведінка людини в конфлікті: погляд фахівців. *Габітус*. 2022. Вип. 36. Том 2. С. 139-144.
11. Волошина В. В., Вінс В. А., Кашпур Ю. М. Специфіка консультативної допомоги у процесі вирішення проблем молодого подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 3. С.67-71.
12. Волошок О. В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 3. С. 122–128.
13. Гера Т. І., Гретченко М. М. Метамодерна модель пропрацювання деструктивних батьківських часток у клієнтів психотерапії. The 8th International scientific and practical conference “Science, society, education: topical issues and development prospects” (July 5-7, 2020) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2020. С. 182-192.
14. Герман О. А. Структурні компоненти та динамічні характеристики конфлікту. Психологія: від теорії до практики: Інноваційні технології в роботі практичного психолога (матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 26 травня 2020 року, м. Суми). [у 2-х ч.]. Ч. 1. Суми: НВВ КЗ СОППО., 2020. С. 43-46.
15. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підруч. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
16. Дідук І. А. Сім'я як чинник політичної ідентифікації особистості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. За ред. Максименка С. Д. Київ, 2001. Т. III, ч. 4. С. 60–64.
17. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л. В., Гриненко А. М. Конфліктологія: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 315 с.
18. Карпова Д. Є. Психологічний зміст та функції уявлень студентської молоді про сімейні ролі шлюбних партнерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 8-14.

19. Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. Психологічний інструментарій для діагностики особистісних якостей та моделей поведінки подружжя: довідник сімейного психолога. Хмельницький : «PolyLux», 2025. 58 с.
20. Кожанов П. Ю. Стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях. *Філософія спілкування*. 2025. № 11. С. 204–214.
21. Косар Ю. О., Рашковська І. В. Особливості та складнощі становлення молоді сім'ї. *Освіта і наука*. 2021. №1. URL: <https://e-journals.udu.edu.ua/index.php/on/article/download/430/351> (дата звернення: 10.10.2025).
22. Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 1. С. 223–228.
23. Крамченкова В. О., Чепелева Н. І. Подружні конфліктогени як ознака сімейної кризи на різних етапах життєвого циклу сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. С. 47-51.
24. Левицький Н., Потапчук Є.. Теоретико-методологічний аналіз проблеми посттравматичного зростання членів сім'ї в умовах війни. *Науковий журнал «Психологічні травелогі»*. 2024. № 2. С. 184-196.
25. Литвинчук О. М. Причини виникнення конфліктів у молодих сім'ях. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2016. Вип. 9. С. 149–167.
26. Літвінова О. В., Коломойчук А., Коломойчук Д. В. Психологічні особливості стратегій поведінки в конфлікті між представниками різних поколінь в сім'ї. *Наука і освіта*. 2016. № 2–3. С. 138–144.
27. Лосієвська О., Ляшко А. Неконфліктне середовище закладу вищої освіти як складова успішності організації освітнього простору. *Наукові праці МАУП*. Психологія. 2021. Вип. 4 (53). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 80 с.
28. Магдисюк Л. І. Особливості шлюбно-сімейних стосунків у залежності від подружнього стажу: діагностика та консультування: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 188 с.

29. Максимець А. М. Самооцінка як чинник стратегії поведінки особистості у ситуації конфлікту. Психологічні предиктори соціального розвитку особистості в сучасних умовах освітнього середовища: зб. тез І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 90–92.

30. Маланьїна Т.М. Психологічні особливості подолання вчителями внутрішньо особистісних конфліктів: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2011. 22 с.

31. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Рівне, 2002. 20 с.

32. Назаров О.О., Оніщенко Н.В., Садковий В.П., Садковий О.В., Склень О.І., Тімченко О.В. Психологічні особливості базових копінг-стратегій та особистісних копінг-ресурсів працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України: Монографія. - Х.: Вид-во УЦЗУ, 2008. 184 с.

33. Немой Р., Загурська І. Конструктивне вирішення конфліктів як чинник психічного здоров'я в родині. Суспільство для психічного здоров'я особистості: взаємодія родини, освіти, громади: збірник наукових праць [за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Україна, Житомир, 24 листопада 2022 р.)] / Ред. колегія: Г. Пирог, Н. Портницька, І. Тичина / М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 81-84.

34. Оксютрович М., Мельничук Д. Конструктивні стратегії поведінки особистості у психогенних кризових ситуаціях. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. Вип. 1 (69). С. 253–260.

35. Павлюк М. М., Архипенко Н. М. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. Актуальні проблеми психології. *Психологія*

особистості. Психологічна допомога особистості. 2018. Т. 18. Вип. 11. С. 209–226.

36. Полив'ян С. В. Розв'язання подружніх конфліктів як напрям психологічної підготовки фахівців до роботи в кризових ситуаціях. Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентнісного фахівця: зб. матеріалів IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 15 травня 2025 р. / за заг. ред. Ю.С. Герасименко, Ю.М. Грибовської. Біла Церква: БІНПО, 2025. С.404-408.

37. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

38. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький: Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.

39. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Ефект Меган або сімейна криза, пов'язана з появою в родині гонорової невістки. Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 17 листопада 2022 р.): матеріали і тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Київ, 2022. С. 123–124.

40. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Психологічна діагностика сімейних ролей як моделей поведінки подружжя: довідник сімейного психолога. Хмельницький: Видавництво «Polylux design & print», 2021. 52 с.

41. Садчікова О. Г. Теоретичні аспекти вивчення особистісної зрілості. *Габітус*. 2020. Вип. 17. С. 116–120.

42. Сингаївська І. В. Лукаш Ю. С. Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №1 (61). С. 251-257.

43. Сингаївська І. В., Ткач В. В., Ткач Р. М. Методи юнганського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі

роботи з пошуком сенсу життя). *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2016. Вип. 24. С. 229–234.

44. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації: колективна монографія / за наук. ред. Л.М.Коробки / Л. М. Коробка, В. О. Васютинський, В. Ю. Вінков та ін.; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.

45. Тавровецька Н. І. Формування уявлення про розподіл ролей в сім'ї сучасною молоддю. *Проблеми сучасної психології*. 2021. №2 (21). С. 89-96.

46. Трубавіна І., Чередниченко О. Профілактика насильства у молодих сім'ях у сучасному вимірі. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи, 2023, вип. 60. С. 164-176.

47. Ушакова І. Психологія сім'ї: конспект лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2019. 90 с.

48. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 480 с.

49. Федоренко Р. П. Психологічний аналіз подружніх взаємин на різних стадіях функціонування сім'ї: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 332 с.

50. Федоренко Р. П. Психологія молоді сім'ї і сімейна криза: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.

51. Фомічова В.М. Уявлення молоді про чинники щасливого подружнього життя. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 2 (27). С. 90-96.

52. Шведецька А. Є. Причини виникнення конфліктів у сучасній студентській сім'ї. Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, Укназаровраїна, 5-7 квітня 2017 року)/

укладачі: В.Є. Кавецький, А.В. Вихрущ, О.Я. Жизномірська, Т.Г. Дідух.
Тернопіль: СМП «Тайп», 2017. С. 295–297.

53. Popov Leonid M., Plesanmi Ruth A. Parent-Child Relationship: Peculiarities and Outcome. *Review of European Studies*. 2015. № 7 (5). С. 253-263.